

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ІВАНА ФРАНКА

Кафедра технологічної та професійної освіти

«До захисту допускаю»
завідувач кафедри технологічної та професійної освіти,
доктор педагогічних наук, професор
_____ Л. В. Оршанський
«____» грудня 2024 р.

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ
У ГУРТКУ «АПЛІКАЦІЯ СОЛОМКОЮ»
ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Спеціальність 014.10 Середня освіта (Трудове навчання та технології)

Магістерська робота

на здобуття кваліфікації – *вчитель трудового навчання, технологій
та креслення, викладач закладу фахової передвищої, вищої освіти,
вчитель інформатики*

Авторка роботи: Дмитрик Богдана Ярославівна _____
підпис

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Мельник Галина Миколаївна _____
підпис

Дрогобич, 2024

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Зав. кафедри _____

10.10.2023 р.

(підпис)

(дата)

ЗАВДАННЯ

на підготовку магістерської роботи

1. Тема «Організація та методика проведення занять у гуртку «Аплікація соломкою» закладу позашкільної освіти».

2. Керівник – канд. пед. наук, доцент Мельник Г.М.

3. Студентка – Дмитрик Богдана Ярославівна.

4. Перелік питань, що підлягають висвітленню у кваліфікаційній роботі:

- 1) розглянути цілі та завдання позашкільної діяльності учнів;
- 2) проаналізувати значення позаурочної діяльності у формуванні творчої особистості учнів;
- 3) зазначити принципи та напрями здійснення позаурочної діяльності;
- 4) охарактеризувати форми позаурочної діяльності;
- 5) описати методику проведення занять у гуртку «аплікація соломкою»;
- 6) розглянути технологічні особливості виконання виробів з соломки;
- 7) зазначити умови проведення конкурсів, вікторин і тематичних вечорів;
- 8) описати особливості організації та проведення учнівських виставок.

5. Список рекомендованої літератури:

Виховні та соціально-педагогічні цілі позашкільних установ. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14339/>

Гончар О. Соломоплетіння: традиція та сучасність. // *Українська культура*. 2017. № 25. С. 104-112.

Закон України «Про позашкільну освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text>

Зарицька Н. Технологія соломоплетіння: історія та сучасні методи. // *Етнологія і антропология*. 2014. № 59. С. 104-115.

Іванишин М. Сонячні візерунки: книга про соломоплетіння. Львів: Растр -7, 2023. 256 с.: іл.

Ковальчук О. Соломоплетіння як вид народної творчості в Україні // *Народознавчий вісник*. 2015. № 3. С. 112-126.

Кобрій О., Чепіль М. Методика позаурочної діяльності. Дрогобич, 1999. 152 с.

Титаренко В.П. Методика вивчення декоративно-прикладної творчості: навчальний посібник. Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2020. 252 с.

№ з/п	Назва етапу	Термін виконання	Термін звіту перед керівником, кафедрою
1.	Вивчення й аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури; визначення вихідних положень дослідження (об'єкт, предмет, методи); формування мети; постановка завдань.	до 05.12.2023 р.	14.12.2023 р.
2.	Підготовка 1-го розділу роботи.	до 16.04.2024 р.	25.04.2024 р.
3.	Підготовка 2-го розділу роботи.	до 01.10.2024 р.	10.10.2024 р.
5.	Формування висновків. Оформлення роботи.	до 24.10.2024 р.	31.10.2024 р.
6.	Перевірка роботи на плагіат.	до 14.11.2024 р.	22.11.2024 р.
7.	Попередній захист роботи і рецензування.	до 26.11.2024 р.	02.12.2024 р.

7. Дата видачі завдання – 10.10.2023 р.

8. Термін подачі роботи керівникам – 14.11.2024 р.

9. Із вимогами до виконання роботи і завданням ознайомена _____ Богдана ДМИТРИК

10. Керівник _____ Галина МЕЛЬНИК

ЗАХИСТ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

1. Тема : «Організація та методика проведення занять у гуртку «Аплікація соломкою» закладу позашкільної освіти»

Оцінка за стобальною шкалою: _____

Оцінка за національною чотирибальною шкалою: _____

Коротка мотивація захисту:

_____	Голова ДЕК _____	_____
дата	підпис	прізвище та ініціали

Секретар ДЕК _____	_____
підпис	прізвище та ініціали

АНОТАЦІЯ

Дмитрик Б. Я. Організація та методика проведення занять у гуртку «Аплікація соломкою» закладу позашкільної освіти. – Рукопис.

У магістерській роботі розглянуто цілі й завдання позашкільної діяльності учнів та проаналізовано її значення для формування творчої особистості учні; описано принципи та напрями, подано характеристику основних її форм. Ще у дослідженні описано методику проведення занять у гуртку «Аплікація соломкою», зазначено технологічні особливості виготовлення виробів з соломки, а також запропоновані поради щодо проведення різноманітних масових заходів у закладах позашкільної освіти.

Ключові слова: аплікація, солома, гурток, методика занять, заклад позашкільної освіти.

SUMMARY

Dmytryk B. Ya. Organization and methods of conducting classes in the "Straw Application" group of an after-school education institution. – Manuscript.

In the master's work, the goals and tasks of extracurricular activities of students were considered and their importance for the formation of the creative personality of students was analyzed; the principles and directions are described, the characteristics of its main forms are given. The study also describes the method of conducting classes in the "Straw application" group, indicates the technological features of making products from straw, as well as offers advice on conducting various mass events in out-of-school education institutions.

Keywords: application, straw, circle, method of classes, institution of extracurricular education.

Зміст

Вступ.....	6
РОЗДІЛ 1. Педагогічні аспекти позашкільної освіти учнів.....	9
1.1. Цілі та завдання позашкільної діяльності учнів.....	9
1.2. Значення позаурочної діяльності у формуванні творчої особистості учнів.....	15
1.3. Принципи та напрями здійснення позаурочної діяльності.....	19
РОЗДІЛ 2. Основні форми здійснення позаурочної діяльності з учнями та їх особливості.....	29
2.1. Загальна характеристика форм позаурочної діяльності.....	29
2.2. Методика проведення занять у гуртку «Аплікація соломкою»...	32
2.3. Технологічні особливості виконання виробів з соломки.....	42
2.4. Умови проведення конкурсів, вікторин і тематичних вечорів.....	50
2.5. Організація та проведення учнівських виставок.....	54
Висновки.....	59
Список використаних джерел.....	62

ВСТУП

Реалізація ідеї безперервної освіти, яку висунуто завданнями сучасного соціуму, є однією із важливих умов розвитку суверенної України. Розв'язати це завдання неможливо без впровадження різних форм системи освіти – як урочної, так і позаурочної.

Позаурочна діяльність є важливим виховним та освітнім засобом. Залучення учнів до різних видів позакласних та позашкільних занять, участь їх у суспільно-корисній праці сприяють збагаченню й поглибленню знань учнів із основ наук, сприяють покращенню їх підготовки, формують пізнавальний інтерес. Проте головним завданням у позаурочній роботі вважають розвиток творчості, здібностей і обдарованості підлітків у різних сферах виробництва та економіки. Позанавчальна освіта є також важливим чинником формування гармонійно розвиненої особистості.

У державній національній програмі «Освіта: Україна ХХІ століття» особливо підкреслено, що трудове навчання та виховання зростаючого покоління необхідно спрямувати шляхом відновлення і розвитку народних художніх промислів, формування у дітей ініціативи, творчого мислення, розуміння зразків справжнього українського мистецтва [7, с. 17].

Питання організації і проведення позанавчальної роботи, розглядається українськими дослідниками вже давно. Їм присвятили свої праці В.Білоусова, В.Галузинський, М.Євтух, О.Кобрій, Л.Крюковська, М.Чепіль, М.Тименко, Д.Тхоржевський й інші науковці.

На позитивну роль позаурочної діяльності у вихованні підростаючого покоління звертають увагу такі відомі педагоги як Г.Ващенко, О.Вишневський, В.Сухомлинський та ін.

Про необхідність залучення учнів до занять декоративно-ужитковою творчістю у процесі позаурочної діяльності у своїх працях зазначали такі науковці, як Є.Антонович, Л.Гура, Л.Жоголь, Л.Оршанський.

Але, поряд з тим, окремі питання розглядаються мало. Зокрема, це стосується організації позакласної роботи на базі творчих кімнат у позашкільних освітніх закладах. Недостатньо також, на наш погляд, приділяється уваги методиці проведенню гурткових занять з використанням методу проєктів. На нашу думку, розвиток творчої особистості учнів буде ефективним при правильному використанні освітньо-виховних можливостей різноманітних видів позаурочної діяльності.

Важливість зазначених аспектів проблеми і недостатнє її розв'язання у педагогічній практиці зумовили вибір теми **магістерської роботи**: «Організація та методика проведення занять у гуртку «Аплікація соломкою» закладу позашкільної освіти».

Мета роботи: проаналізувати різноманітні форми позаурочної діяльності у закладі позашкільної освіти, дослідити можливості організації та реалізації позанавчальної роботи на основі вивчення технології аплікації з соломки.

Об'єктом дослідження виступає позаурочна діяльність учнів у закладах позашкільної освіти.

Предметом дослідження є особливості реалізації гурткової роботи на заняттях з вивчення аплікації соломкою.

Для досягнення визначеної мети були означені такі **завдання дослідження**:

1. Розглянути цілі та завдання позашкільної діяльності учнів.
2. Проаналізувати значення позаурочної діяльності у формуванні творчої особистості учнів.
3. Зазначити принципи та напрями здійснення позаурочної діяльності.
4. Охарактеризувати форми позаурочної діяльності.
5. Описати методику проведення занять у гуртку «Аплікація соломкою».
6. Розглянути технологічні особливості виконання виробів з соломки.

7. Зазначити умови проведення конкурсів, вікторин і тематичних вечорів.

8. Описати особливості організація та проведення учнівських виставок.

Теоретичне значення роботи полягає в аналізі видів позакласної і позашкільної роботи, та дослідженні значення позанавчальної діяльності у формуванні творчої особистості учнів, яка ґрунтується на солом'яному рукоділлі.

Практичне значення роботи: визначено шляхи та напрямки залучення дітей до роботи з соломою; запропоновано методичні розробки та поради щодо навчання у гуртку, а також особливості проведення виставок і тематичних вечорів.

Структура магістерської роботи: вступ, два розділів, висновки, список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1.

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УЧНІВ

1.1. Цілі та завдання позашкільної діяльності учнів

Нові соціальні, політичні, економічні відносини у суспільстві вимагають підвищення попиту у населення на задоволення запитів у додаткових освітніх послугах та створенні території особистого розвитку через можливості позанавчальної діяльності.

На теперішній час освіта стає необхідною кожному для того, щоб навчитися використовувати власне дозвілля та зиск від нього з користю для себе і для людства. Для цього необхідно, щоб люди діставали задоволення від своєї праці, а це можливо лише тоді, коли праця є творчою. Люди творчої праці не розділяють свій час на робочий і неробочий. Вони живуть своєю діяльністю і сенс свого існування вбачають у ній. Кожну роботу можна зробити цікавою, якщо в ній є дилема творчості, а процес творчості проявляється у людини при самостійному прийнятті рішення.

Освітньо-виховний процес реалізується через конкретні організаційні форми, які характеризуються не лише кількістю учнів, а й змістом навчання, цільовими установками, прийомами і методами, дидактичними засобами.

Найбільш сприятливим напрямком формування у молоді творчого мислення є позаурочні заняття з вивчення різних технологій, оскільки тут самостійність мислення активізується при вирішенні конструкторсько-технологічних, художньо-графічних та практичних завдань.

Немає сумніву, що для становлення сучасної особистості потрібно розвивати в неї творчі здібності, і робити це слід з урахуванням індивідуальних нахилів і здібностей людини, починаючи зі школи, і продовжуючи в інших закладах освіти. Це фундаментальне завдання, від вирішення якого може залежати майбутнє цивілізації не лише в одній країні, а й у глобальному масштабі. Як же реалізувати це завдання в сучасних

умовах? Це можна зробити, зокрема, через позакласну, позаурочну та позашкільну діяльність учнів.

Діяльність учнів у поза уроками обіймає усі види освітньо-виховної роботи, які покликані забезпечити потреби кожної людини у творчому розвитку та самореалізації відповідно до її інтересів та здібностей у позанавчальний час. Вона реалізується у різних закладах освіти.

Зазначена діяльність, яка здійснюється поза межами освітніх закладів, називається позашкільною освітою. Вона є неодмінним компонентом безперервної освіти в Україні та направлена «на розвиток здібностей та обдарувань вихованців, учнів і слухачів, задоволення їх інтересів, духовних запитів і потреб у професійному визначенні» [9].

У стаття 14 Закону України «Про освіту» зазначається, що «метою позашкільної освіти є розвиток здібностей дітей та молоді у сфері освіти, науки, культури, фізичної культури і спорту, технічної та іншої творчості, здобуття ними первинних професійних знань, вмінь і навичок, необхідних для їх соціалізації, подальшої самореалізації та/або професійної діяльності» [28].

Позакласна та позашкільна робота – близькі поняття, але не тотожні, у них однакові завдання, їм характерні загальні особливості. Позакласна робота організовується, в основному, власними силами у межах закладу освіти, а ЗПО (заклади позашкільної освіти) мають спеціально створену для цього матеріально-технічну базу та сталий штат педагогів (керівників гуртків та студій) і методистів.

Позакласна робота – широке й неоднозначне поняття, яке включає в різні за призначенням, методикою проведення, формами і способами організації гурткові заняття і загальношкільні виховні заходи. Наприклад, до галузей позакласної роботи можна віднести роботу предметного гуртка і самообслуговування, проведення свят, вечорів, організація шкільних конкурсів і олімпіад, організацію екскурсій, поїздок тощо. В одних випадках (в гуртках) позакласною роботою керує вчитель-предметник, а в інших –

(самообслуговування, вечори розваг та відпочинку та ін.) вона приймає характер добровільної діяльності самих учнів на основі дитячого самоврядування.

У зв'язку з цим є потреба в більш диференційованому підході до поняття позакласна робота, для цього у педагогічній літературі і практиці використовується термін «позанавчальна робота».

Позанавчальна робота – це ті позакласні заняття, які ведуться головним чином в дитячих творчих колективах на основі самоуправління, активності й самодіяльності учнів за сприяння педагогів та громадських організацій. Іншими словами, якщо виходити із дидактичного розуміння проблеми, позанавчальна робота – сукупність цілеспрямованих занять і заходів, які проводяться в закладах освіти в позаурочний час.

Вона є важливим виховним та освітнім засобом, адже через залучення школярів до різних видів позакласних занять, участь їх у суспільно-корисній праці, поглиблюють і розширюють знання учнів з основ наук, сприяють покращенню їх підготовки, формують пізнавальний інтерес. Проте головним завданням у позакласній роботі вважають розвиток творчості, здібностей і обдарованості учнів у галузі технічного та декоративно-ужиткового мистецтва.

Заразом слід зробити наголос ще й на такому аспекті функціонування позашкільних закладів, як подолання протиріч між усвідомленням учнями власного вільного часу як відпочинку та роботою таких закладів, як інституцій соціального виховання.

Проектування технологій та методик навчання, які допомогти б школярам розібратися й самоствердитися у сучасному соціокультурному становищі, – є важливою рисою позашкільного освітнього процесу.

Позанавчальна діяльність реалізується освітніми закладами різних рівнів (зокрема, гімназіями, ліцеями, коледжами тощо) в позаурочний час, закладами позашкільля (палацами творчості дітей та юнацтва, станціями юних техніків, юннатів, екологічними центрами, дитячими і юнацькими

бібліотеками, спортивними, мистецькими школами, студіями естетичного розвитку та ін.), творчими, молодіжними об'єднаннями при різноманітних фондах й організаціях.

Позакласна і позашкільна робота спрямовані на розвиток здібностей дітей, задоволення їх інтересів і запитів.

Життєдіяльність учня за межами уроку, за стінами освітнього закладу дуже специфічна. Специфіка ця полягає у певній нерегламентованості, добровільності вибору видів і організаційних форм діяльності, відносній незалежності вихованців від дорослих, у достатньо широких можливостях для розвитку активності, самодіяльності, самоуправління своєї, відмінної від шкільної, системи підпорядкування і залежностей, у неформальному характері і різновіковому складі груп спілкування, різних об'єднань, організацій і колективів [4; 8]. Ці характерні риси позаурочної діяльності вимагають від педагогів дещо іншої позиції, іншої методики виховної роботи.

Першорядні завдання позаурочної діяльності конкретизовані у Державній національній програмі «Освіта» («Україна ХХІ століття»):

- створення умов для здобуття додаткової освіти дітьми і молоддю шляхом їх участі у науковій, технічній, художній, декоративно-прикладній, військово-патріотичній та інших видах діяльності;
- організація змістовного дозвілля дітей і молоді;
- використання кращого вітчизняного та зарубіжного досвіду роботи з дітьми і молоддю, сприяння упровадженню якісно нових форм, методів і засобів навчання і виховання;
- створення системи пошуку, розвитку, підтримки юних талантів і обдарувань для формування творчої та наукової еліти у різних галузях суспільного життя, стимулювання творчого самовдосконалення учнівської молоді;
- задоволення потреб дітей і молоді у професійному самовизначенні індивідів відповідно до інтересів і здібностей [7, с. 27-28].

Робота педагогів, батьків, громадськості щодо організації різноманітних видів діяльності школярів у позанавчальний час фактично і продукує умови для вираження їх життєвого кредо, усвідомленого ставлення до громадського обов'язку.

Пріоритетами позашкільної освіти є: надання школярам права вільного вибору уподобань та відповідних програм; особистісний підхід у навчанні, профорієнтаційна робота. Така практика створює належні умови для кожної дитини щодо розкриття власних здібностей, створює можливості почувати себе зручно та впевнено. Її цінність у тому, що:

- забезпечується значна гнучкість системи навчально-виховної діяльності в цілому;
- знімається проблема організації вільного часу учнів;
- формуються і задовольняються різноманітні інтереси учнів;
- підводиться учнів до свідомого вибору професії та підготовки їх до праці;
- формуються колективні відносини, накопичується досвід колективного життя.

Відомий український педагог С. Русова підмічала, «що навіть найкраща школа без позашкільної освіти не принесе великих корисних наслідків. Позакласна робота потрібна для культурного поступу країни як найкращий засіб для виховання всебічно розвинутої особистості» [26, с. 54].

В Україні впродовж останніх десятиріч вдосконалюється система позашкільної освіти дітей та молоді. Використати нагромаджений позитивний досвід, зберегти найкращі традиції, шукати нові пріоритетні напрямки діяльності – це важливі завдання педагогів у новітніх умовах.

Г. Пустовіт зазначає такі першорядні напрями розвитку системи позашкілля: організаційно-педагогічний, функціонально-змістовий, науково-методичний, структурно-організаційний [25, с. 31-32].

Сучасний досвід позаурочної навчально-виховної роботи свідчить, що прагнення дітей до самовираження через позашкільну творчість залишилось сталим, навіть у теперішніх складних економічних умовах.

Робота гуртків художньо-естетичного спрямування заслуговує найпильнішої уваги. Під час знайомства та оволодіння учнями різними видами декоративно-ужиткового мистецтва, вони мають змогу звертатись до національного коріння, знайомитися з народними звичаями та обрядами.

Пряма їхня участь у створенні різноманітних виробів справляє великий виховний вплив на учнів. Саме в таких гуртках створюються сприятливі умови для підвищення творчої активності, розвитку задатків та здібностей, формування знань і умінь згідно з віком й індивідуальними особливостями дитини.

Життя показує, що творча діяльність під час дозвілля для більшості людей є можливою в усіх сферах діяльності людини: гуманітарної, науково-технічної, соціальної тощо.

Таким чином, завдання, що поставлене перед освітою, полягає не лише в тому, щоб давати людині всебічні знання, а й у тому, щоб розвивати в неї самостійність мислення, необхідну для розвитку творчого сприйняття навколишнього світу.

Головною дійовою особою в позаурочній діяльності має стати учень як індивідум та творець цінностей. Розбудити й збагатити творче джерело людини – завдання, яке повинно відображатися у змісті, формах, методах позаурочної діяльності, програмах роботи окремих творчих об'єднань, творчих кімнат та лабораторій, клубів за інтересами тощо.

1.2. Значення позаурочної діяльності у формуванні творчої особистості учнів

Для розв'язання завдань розвитку творчої особистості, виявлення творчих потенцій дітей в освітніх закладах проводиться чимала робота. Вони мають непогану базу для розвитку естетичного кругозору учнів. Залучення дітей до оволодіння різними видами декоративно-ужиткової творчості уживає насправді необмежені резерви різних видів мистецтва у становленні людини-творця. А отже, завданням освітніх установ, як зазначає М. Ткачук, є «...відродження і утвердження духовної культури, формування фізично здорового, духовно багатого покоління, яке шанує свою громадянську, національну і особисту гідність, виявляє працелюбність і здатність до самонавчання і самовдосконалення» [33, с.71].

Позакласну роботу не можна розглядати лише як продовження навчальних занять. Вона може виходити далеко за межі предметів, передбачених планами середніх загальноосвітніх закладів.

Це реалізовується різними видами позаурочної діяльності: гуртками, вечорами, диспутами, зустрічами з цікавими людьми, екскурсіями на різноманітні підприємства тощо. Отже, позакласна робота не лише дозволяє удосконалювати школярів, розширювати діапазон їх розуміння наукових основ виробництва, удосконалювати виконання практичних завдань, але й розвиває просторову уяву, технічне мислення, формує естетичні смаки учнів, їх високі моральні риси, виховує почуття товарищескості, колективізму, гуманізму та ін. Як показують дидактичні дослідження, школярі, які беруть активну участь у різних формах діяльності, й досягають певних успіхів, користуються значним авторитетом у своїх товаришів, однокласників [14; 15].

Творчість завжди проявляється у конкретних соціально-історичних умовах. Важливою умовою розвитку наукової, технічної, художньої,

декоративно-ужиткової творчості є свобода критики, творчі дискусії, свобода й боротьба думок.

Окрім об'єктивної зумовленості процесу творчості, велике значення мають і суб'єктивні чинники – внутрішня мотивація особистості, наявність продуктивного відтворення, розвиненої фантазії, у вихованні якої істотну роль відіграє мистецтво.

Особливості цих методів зумовлені самою природою творчості і вона визначається як елемент мислення, який об'єктивно присутній у процесі пізнання: для процесу творчості має значення не лише матеріальний результат, продукт діяльності, а й ті способи та засоби за підтримкою яких цей продукт створюється. Творчість – це процес, оволодіння яким здійснюється лише у діяльності індивіда за наявності у нього конкретних знань і досвіду.

У суспільних науках позакласна та позашкільна робота трактується як феномен соціального життя, як діяльність людини, яка створює матеріальні та духовні цінності, що мають суспільне значення. Педагогіка вивчає процес формування досвіду творчої діяльності внаслідок цілеспрямованого впливу на школяра, результати цього процесу для наступної діяльності. Про творчу діяльність йдеться коли дитина уявляє, комбінує змінює або створює щось нове. Специфіка творчості потребує застосування спеціальних методів. Такими визнаються в основному методи проблемного навчання, які, проте на сьогодні залишаються моделлю розливатального навчання. Не розроблено багато питань його доцільного застосування, тому проблемність у шкільній практиці використовується епізодично і не завжди ефективно.

Як відомо у позакласній та позашкільній формі навчання має освітню, організаційну та виховну функції, що активізуються залежно від цілей яких досягають учні в процесі навчання. Уточнюємо функції зазначених методів, це: спонукальна – методи збуджують внутрішній інтерес школярів до навчання, формують позитивні мотиви діяльності; освітня – в процесі діяльності учні набувають творчих знань й умінь; розвивальна – формуються

і розвиваються інтелектуальні вміння: мислені прийоми: аналіз, синтез, узагальнення та інше; пізнавальна самостійність організаційні вміння: планувати роботу, раціонально організовувати її виконання, здійснювати самоконтроль тощо. У процесі застосування досліджуваних методів учні здобувають такі творчі уміння, як описувати необхідні аспекти об'єкта або явища у його взаємних зв'язках та залежностях, записувати свою або чужу думку у чіткій формі; трансформувати визначення чи умови завдання: визначити важливе, суттєве з поміж різних фактів та явищ тощо. Навчання набуває творчого характеру, якщо воно організується з урахуванням деталей творчої діяльності й процесу привнесення отриманих знань та умінь у наявну стан; виявлення нової проблеми у відомих умовах, нової функції знаного об'єкта; вміння бачити альтернативу рішенню; вміння комбінувати відомі способи розв'язання завдання по-новому; створювати оригінальні способи поряд з відомими іншими.

Формування процесуальних рис творчої діяльності в позакласній та позашкільній роботі невіддільне від характеру людей, які її здійснюють тому паралельно з набуттям умінь і навичок формуються риси, притаманні творчій особистості: оригінальність, допитливість, здатність давати оцінку факту або явищу, фантазувати, відстоювати свою думку.

Освітні установи та заклади позашкілля, використовуючи педагогічні засоби, мають підготувати гуртківців до дорослого самостійного життя, надати допомогу в адаптуванні до умов конкурентної боротьби, безробіття, сформувати необхідні знання та вміння, сприяти здійсненню потенційних можливостей у позакласній та позашкільній роботі.

Ми вважаємо, що успішному формуванню в учнів досвіду творчої праці сприятимуть різні форми та методи здійснення позаурочної діяльності, які характеризуються зазначеними особливостями посилення їх провідних функцій, що визначається:

1. Підвищенням практичної спрямованості форм і методів – на основі розроблених нових підходів до визначення складності творчих завдань, їх систематизації.

2. Оптимальне поєднання форм і методів.

3. Забезпечення необхідних педагогічних умов для їх реалізації.

Основним критерієм творчої діяльності (або просто творчості) довгий час вважали новизну (можливо суб'єктивну) та суспільне значення отриманого при реалізації завдання результату. Ці умови – необхідні, але недостатні для того, щоб розглядати процес розв'язання завдання як творчість. Новий результат учень може отримати, користуючись докладною інструкцією або порадами вчителя. Сучасна психологія основним критерієм творчості розглядає виникнення глибокого внутрішньо особистісного хвилювання, пов'язаного з гострим бажанням вирішити проблему і усвідомленням відсутності у власному досвіді готових засобів для цього. У результаті учень змушений здійснювати цей пошук інтуїтивно, в умовах складного переплетення логічних дій та образних побудов [3, с.17].

Такий творчий пошук відбувається під час виникнення проблемно-конфліктної ситуації, тобто ситуації, в якій учень розуміє суть проблеми, бажає її вирішити, але усвідомлює відсутність готових засобів вирішення. У результаті виникає внутрішньо особистісний конфлікт. Можливі два виходи із цього стану: відмова від завдання, чи пропозиція оригінального вирішення. Який вибір зробить учень, залежить від його індивідуального досвіду творчої діяльності. Досвід набувається під час системного розв'язання таких завдань, зокрема на заняттях декоративно-ужиткового мистецтва.

Основна мета позаурочних завдань з трудового навчання, – створити таку ситуацію, щоб підліток відчував себе дослідником, відкривачем. Це почуття народжує; зміцнює інтерес до конкретного виду декоративно-ужиткового мистецтва, зокрема, й до трудового навчання взагалі, та до власної праці. Слід зазначити, що в більшості школярів, таке прагнення до виявляється рано.

Велика справа – бачити плоди своєї успішної праці. Дітям дуже хочеться довести кожну свою роботу до кінця, тобто побачити свій витвір мистецтва. Бувало навіть таке, що часом учні вибирали непосильну для себе роботу, однак інтерес до неї перемагав все, і діти впевнено йшли до мети.

Нами було відмічено, що в процесі навчання аплікації соломки учні все більше і більше зацікавлювалися декоративно-ужитковим мистецтвом. Це, в свою чергу, стало своєрідним стимулом і прагненням до подальшої роботи, бо вони не просто відтворювали пропоновані їм візерунки та виконували вироби у певних техніках, але й самі їх створювали, намагаючись досягти чогось неповторного та особливого. Для того, щоб більше зацікавити гуртківців, вчителів потрібно було ставити постійно перед ними завдання, які потребують постійного порівняння і аналізу.

Вагомими чинниками ефективної реалізації гурткових занять з декоративно-ужитковим мистецтвом є:

- індивідуалізація цілеспрямованих впливів на учнів виходячи із їх поведінки і рис характеру;
- міцний зв'язок виховання з гуртковими заняттями;
- удосконалення різних видів пам'яті; в тому числі й зорової;
- самостійне вирішення різноманітних завдань у процесі творчої діяльності.

1.3. Принципи та напрями здійснення позаурочної діяльності

Уся позаурочна діяльність будується на інших засадах, ніж урочні заняття. Вони мають забезпечити належний виховний та освітній ефект: демократизації, гуманізації та духовності, народності та орієнтації на національні цінності, творчу діяльність, емоційність, індивідуалізацію, адекватний вибір змісту, форм і методів позаурочної діяльності. У своїй роботі ми базуємося на дослідженнях Г. Ващенко [1], О. Вишневського [3], М. Галузинського, М. Євтуха [22], О. Киричука [20], О. Кобрій, М. Чепіль

[13], М. Стельмаховича [29] та ін. науковців щодо принципів виховання і проєктуємо їх на організацію позаурочної діяльності

Ці принципи ми систематизували наступним чином.

Важливим принципом організації позаурочної роботи є *демократизація*. Виховання, засвоєння соціального досвіду відбувається тільки внаслідок безпосередньої участі суб'єкта виховання в діяльності колективу. Освітні заклади мають будувати роботу так, щоб кожна дитина знайшла собі справу до душі, відчула себе вільною, збагатилася духовно і почувала себе затишно. Демократизація передбачає також автономію (самостійність) закладів позашкілля різних типів та форм власності у питаннях змісту їх роботи, використання різних форм, співпраці та партнерства усіх учасників педагогічного процесу [2].

Керівник гуртка не має нав'язувати учням різні види діяльності, а передусім повинен цікавитися життям дітей, долучатися до нього як старший товариш. Слід відмовитися від стандартних форм роботи, які спонукають до примусу. Необхідно переорієнтувати виховну роботу на індивідуальні заходи, забезпечувати психологічне розвантаження дітей, враховуючи їх потреби займатися улюбленою справою.

Добровільність та доступність, дає право обрання та доступності забезпечення вимог кожної дитини у творчій самореалізації, чуттєвому зростанні, оволодінні додатковими знаннями, уміннями та навичками, підготовці до подальшої фахової та суспільної діяльності [2; 4; 31].

У зв'язку з демократизацією позашкільної роботи гуртківці самостійно обирають зміст, форми діяльності, самі намічають, організовують її, підбивають її підсумки. Процес демократизації передбачає лише добровільну участь у позаурочній роботі – ніякої примусовості, ніякого приневолення. Нею можуть займатися учні, котрі виказують наміри глибше пізнати той чи інший вид діяльності. Визначивши нахили дітей можна залучити їх до активної участі у роботі гуртків та інших форм позакласної роботи. Щоб дитина хотіла займатися чимось, крім підготовки уроків, керівнику гуртка

потрібно розвивати у неї інтереси, потреби, формувати стійкі мотиви певної діяльності.

У індивідуальній роботі з дитиною важливо бачити вихованця як суб'єкта діяльності. У процесі взаємодії з навколишнім середовищем він сам формує для себе потрібну модель поведінки. Стикаючись з подіями, явищами, фактами, виходячи з цінностей, які визнає, він визначає щодо них своє ставлення, свою позицію. Добре, якщо це ставлення відповідає загальнолюдським нормам.

Дитина змушена формувати для себе систему орієнтації і саморегуляції. Суспільство активно втручається в процес становлення моделі її поведінки. Але це втручання має здійснюватися на рівні морально-етичних потреб. Від зусиль педагога залежить результат виховання, його відповідність чи невідповідність інтересам людини і суспільства.

Виховують не лише спеціально організовані заходи, а й вчинки і події щоденного життя. Важливо, щоб наставник не переходив межу дозволеного і не нав'язував свої точки зору, чим часто грішить практика виховання в сучасних освітніх закладах. За наявністю високого авторитету вчителя, дитина не лише бере на себе якісь зобов'язання, старається їх виконати, а й постійно черпає виховні цінності. У демократичних освітніх закладах педагог не змушує, а допомагає усувати перепони, долати труднощі.

На практиці це означає, що немає поділу на актив і пасив, на наглядців і виконавців, а стосунки характеризуються добротою, оптимізмом, повагою. Дорослі не включають дітей в роботу, а об'єднуються з ними і разом роблять корисну справу.

Колективна діяльність учнів – ще один принцип позаурочної діяльності, завдяки якому виховується почуття колективізму, а також виявляються спільні інтереси дітей. Це сприяє їх згуртуванню, адже для того, щоб виготовити трудомісткий об'єкт потрібна допомога колективу. За таких умов весь об'єм робіт пропорційно розподіляють між гуртківцями, згідно їх жадань та хисту [18; 31].

Традиційно діти часто є виконавцями придуманих дорослими для них і за них доручень, планів, сценаріїв. Діти привчаються до бездумного виконання всього, що «спущено зверху», з'являються лінощі, неорганізованість, недисциплінованість, звичка діяти за командою, хоч і активно.

Спільна діяльність на загальну радість і користь має місце при плануванні корисних справ, виборі кращих варіантів вирішення життєво важливих завдань, в практичному використанні отриманих знань й умінь, у подоланні труднощів, у боротьбі зі злом, в оцінці зробленого.

У позаурочній роботі необхідно старатися підтримувати паростки справжньої дружби, взаємодопомоги. Не розпалювати суперництва, а вчити переживати радість за чийсь успіхи.

Принцип *гуманізації та духовності* ґрунтується на визнанні загальнолюдських гуманістичних цінностей і означає реалізацію у повсякденному житті християнського розуміння любові, доброти, милосердя, справедливості тощо. В соціальній сфері він означає визнання рівності людей, утвердження власної гідності. Дотримання цього принципу нерідко вимагає певної жертвовності, витрат на доброчинність [1; 29].

Реалізація ідеалів у повсякденному житті веде до злагоди з власним сумлінням, до бажання дорожити ним, хоч це не завжди людині вдається. Вся виховна робота з дітьми має бути спрямована на виховання загальнолюдських цінностей, християнської моралі.

Кожний день педагогічної роботи повинен утверджувати духовність, розвивати сили душі. Заняття та виховні заходи повинні збуджувати високодуховні почуття. Духовність має пронизувати також у міжособистісні стосунки учнів.

Виховання загальнолюдських цінностей здійснюється на основі засвоєння дітьми забутої культурної спадщини свого народу, відновлення історичної пам'яті, об'єктивного висвітлення історії України, збереження народних традицій, звичаїв, обрядів.

Народність у вихованні означає вивчення учнями народних звичаїв, традицій, обрядів тощо, що є сильним виразником самобутності народу. Народні звичаї, традиції тісно пов'язані з народним календарем, а через нього і з рідною природою, з порами року, з циклічністю трудової діяльності. Народні прикмети і вірування одухотворяють спілкування з природою. Народна творчість допомагає кращому сприйняттю добрих і злих типажів через казку, пісню, легенду[1; 13; 16].

Неодмінною умовою патріотичного виховання дітей є введення елементів народної творчості у зміст позанавчальної роботи. За результатами походів, екскурсій визначними місцями варто залучати гуртківців до вікторин, конкурсів, ігор. Це буде чимала робота з регенерації культу родини, досліджування рідного краю.

Як зазначав свого часу К. Ушинський, виховання у закладі освіти повинно мати національний характер, адже людина, котра виховується на чужих культурних надбаннях «ніколи не зрозуміє народу і народ її ніколи не зрозуміє» [36, с.128].

Будь-який захід не може існувати ізольовано від життя нації, народу. Тому важливо спиратися на свою національну систему виховання, а саме: вивчати і враховувати особливості національного характеру та національно-виховного ідеалу, в якому втілено традиційні виховні прагнення народу. І це означає не лише розвиток національного самоусвідомлення, засвоєння національних традицій, обрядів, рідної мови тощо. Національне виховання охоплює фактично всі аспекти формування моделі поведінки людини: фізичний, господарський, естетичний та ін. Однак серцевиною національного виховання є вростання дитини в національні традиції, формування національної свідомості.

Область дії і зміст роботи повинні відгукуватися на ті процеси оновлення, що мають місце у всіх царинах життя держави. Включаючись в рух захисників культури і екології, охорони старожитностей, займаючись

волонтерством, улюбленою справою і таке ін., діти живуть повнокровним життям, стараються поліпшити його.

Прикладна орієнтованість на творчу працю передбачає піклування про покращання довколишнього життя, практичну діяльність на загальну радість і користь. Вона також має значення стосовно практичної участі дітей у примноженні національних вартостей, у піднесенні культурних і духовних здобутків, у благодійній діяльності. Не готуватися в освітніх закладах до життя, а жити повноцінно і брати участь у реальних справах. Не спочатку виховання, а вже потім життя, а єдність життя і виховання. Така участь підтримує успішне становлення особистості.

Виховну діяльність важливо організовувати як процес, що вимагає від дитини творчої участі. Всі добрі людські якості формуються, розвиваються при умові творчого ставлення до життя. Звичайно учням пропонується відома інформація, створена поколіннями людей. Однак, це не перешкоджає залучати їх до процесу творення, пошуку і знаходження кращих способів подолання труднощів.

Сухе, офіційне викладання не залишає сліду в душі дитини. Позашкільне дозвілля повинно бути наповнене радісними переживаннями. Тому наше завдання – відмовитися від формалізму, бездушності, шаблонності, від ігнорування індивідуальних потреб та інтересів. Життя поза уроками повинно бути наповнене творчою працею і спілкуванням. Кожну справу потрібно старатися реалізувати вигадливо із розумовими зусиллями. Керівники гуртків разом із вихованцями проводять пошук прийомів і засобів вирішення головних практичних завдань, обираючи щоразу кращий варіант. А тому не варто припускатися формалістики й одноманітності у роботі. Керівники можуть ненав'язливо «підкидати» ідеї, щоб гуртківці були захоплені процесом утворення виробу, а отже потрібно вчити їх творити.

Принцип емоційності забезпечує розвиток емоційно-вольової сфери особистості. Він означає, що потрібно робити ставку не лише на засвоєння знань, а й на такі внутрішні сили, як почуття, потреби. Принцип емоційності

означає дію на почуття. При цьому важливо здійснювати такий підбір засобів, щоб максимально впливати на душу дитини.

Важливим принципом організації позакласної роботи є *врахування індивідуальних особливостей кожної дитини*. Потрібно бачити, як змінилась кожна дитина, чого навчилася, яку рису подолала, яку сформувала в собі. потрібно знаходити мотиви діяльності кожної дитини, здійснювати аналіз виконання кожним доручення (чи проявив ініціативу, чи відмовився, чи добросовісно виконав доручення і таке ін.).

Принцип адекватного підбору змісту, методів і форм позаурочної роботи означає вибір такого змісту виховної роботи, який би найкраще втілював виховні цілі й потреби учнів, а форми – допомагали б найкраще реалізувати зміст, засвоїти його.

Методи виховання вибирають індивідуально, враховуючи дані умови, стан учнів, які б органічно поєднувались з обраною формою. Оптимальний вибір методів визначається майстерністю керівника гуртка, його досвідом. У позаурочний час керівник гуртка має широкі можливості вибору змісту, форм проведення, організації підготовки, оскільки він не обмежений рамками програми і часу. Діяльність керівника гуртка не настільки регламентована як діяльність вчителя на уроці.

Дуже часто учням допомагає гурток втілити свої задуми на прикладі різних об'єктів для роботи. Тому завданням керівника гуртка є в тактовній формі допомогти учням підібрати правильно об'єкт праці, який відповідав би їх бажанням і був посильним. Це і є принцип *самодіяльності*. Наприклад, можна пропонувати гуртківцям варіанти різних зразків виробів (як художніх, так і декоративно-ужиткових).

Деякі учні хочуть виготовляти вироби з соломки, деякі – з рогози чи лози, окремі гуртківці можуть займатися лісовою скульптурою тощо. Керівник гуртка зважає їхню пропозицію, дивиться чи під силу їм ця робота, дає свої рекомендації.

Забезпечувати психолого-педагогічну атмосферу, яка сприяла б виявленню, розвитку і реалізації учнями пізнавальної самостійності, творчої активності, вияву обдарувань і талантів у освітньо-виховній діяльності та у позанавчальний час покликаний принцип *самостійності й активності особистості* [2; 23; 35].

Принцип *науковості й системності*, передбачає забезпечення оптимальних умов для поповнення кожною особистістю багажу знань об'єктивних законів, обґрунтованих понять і способів практичних дій для їхньої майбутньої трудової діяльності, а також забезпечення інтеграції процесів навчання і виховання в умовах реалізації основної мети позакласної роботи [2; 23; 35].

Єднання усіх ланок освіти України, поєднання старань закладів позашкілля з іншими закладами освіти та різноманітними організаціями покликаний реалізувати принцип *безперервності, наступності та інтеграції*. Він забезпечує цілісність позакласної роботи й сприяє здобуттю освіти протягом всього життя [2; 22; 23].

Можливості вільного обрання змісту, форм та засобів освіти й виховання у позанавчальний час у мережі державних та недержавних позашкільних закладів для задоволення духовних запитів учнів, їх бажань та пізнавальних інтересів через поліваріантність навчальних програм, диференціацію індивідуалізацію освітньо-виховного процесу передбачає принцип *багатоукладності та варіативності* [2; 20].

Практична спрямованість позакласної роботи передбачає набуття учнями певних допрофесійних умінь і навичок, їх збагачення та піднесення за умов поєднання науки з виробництвом, використання у житті, а також орієнтацію на майбутню професію [2; 6].

Разом ці принципи направлені на соціалізацію дітей, єдність освітньої та виховної взаємодії із соціальними та культурними, які допомагають успішно долучатися до суспільного життя та розвивають особистість фізично, духовно та інтелектуально.

Принципи позакласної роботи передбачають різноманітні напрямки її реалізації: пластовий, скаутський, художньо-естетичний, мистецький, туристсько-краєзнавчий, еколого-натуралістичний, науково-технічний дослідницько-експериментальним, фізкультурно-спортивний або спортивний, військово-патріотичний, бібліотечно-бібліографічний, соціально-реабілітаційний, оздоровчий, гуманітарний [9]. Адже для самовираження дітей не можна обмежитися якимось лише одним чи двома аспектами. Тому, в магістерській роботі ми аналізуємо всі можливі, особливості, які навіть у наш складний економічний час з успіхом реалізуються у закладах позашкільної освіти Львівщини.

Ці напрямки, які, на перший погляд, можуть не завжди бути дотичними до трудової підготовки учнів, і, зокрема до декоративно-ужиткової творчості, саме найтісніше з ними пов'язані.

Проведемо їх коротку характеристику, базуючись на дослідженні О.Кобрій та М.Чепіль [13, 120-121]:

Соціокультурний – сюди можна віднести включення учнів у такі види трудової діяльності, які дозволять їм у майбутньому завоювати певну нішу в суспільстві в плані опанування професією та кар'єрного росту.

Художньо-естетичний – цей напрям дозволяє якнайширше залучати учнів до декоративно-ужиткової творчості та відродження народних художніх промислів.

Дослідницько-експериментальний – спрямований на залучення учнівської молоді на заняттях трудового навчання та в позаурочній роботі до науково-дослідної, пошукової діяльності, популяризації наукових здобутків як інструменту творчого перетворення всесвіту.

Науково-технічний – орієнтований на формування політехнічного світогляду, реалізацію можливостей учнів у технічному моделюванні, конструюванні виробів тощо.

Еколого-природничий – цей напрям дозволяє широко залучати учнів до позаурочної діяльності, яка пов'язана з природними матеріалами, зокрема лісовою скульптурою та флористикою.

Туристсько-краєзнавчий – даний напрям є дуже багатоплановий. Він дозволяє ознайомлювати учнів з найрізноманітнішими видами народної художньої творчості у всіх куточках нашої України, сприяє формуванню в учнів гордості за свій народ, який має величезні здобутки в художньому та декоративно-ужитковому мистецтві.

Тісно з попереднім пов'язаний фізкультурно-спортивний, котрий створює належні умови щодо гармонійного оздоровлення, належного об'єму рухової активності, фізичного і духовного розвитку учнів, їх відпочинку та проведення змістовного дозвілля.

Заняття у гуртках декоративно-ужиткового мистецтва, при проведенні різноманітних конкурсів та вікторин дозволяють учням не лише формувати певні компетентності гуртківців, розвивати їх творчість, але й приносять моральне задоволення, велику естетичну насолоду й дозволяють добре відпочити.

РОЗДІЛ 2.

ОСНОВНІ ФОРМИ ЗДІЙСНЕННЯ ПОЗАУРОЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З УЧНЯМИ ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТІ

2.1. Загальна характеристика форм позаурочної діяльності

Народна мудрість полягає у використанні природної потреби дитини щось робити. У гуртках діти мають змогу проявити свої нахили та здібності до певного виду ремесла. Навчаючись, вони запозичають у своїх наставників секрети виготовлення різних предметів як-то дитячі іграшки, сувеніри, а пізніше – для більш серйозних декоративно-ужиткових та художніх речей. «Цінність гурткової роботи полягає в тому, що кожен може протягом довгого часу випробувати свої здібності, задатки, виражати в конкретній справі свої нахили, знаходити улюблену роботу», – так зазначав великий український педагог писав В.Сухомлинський [30].

У закладах позашкільної освіти можуть знаходити застосування різноманітні форми організації позаурочної діяльності залежно від умов охоплення учнів. Основними вважають три: *індивідуальні, групові та масові* [18].

Індивідуальна форма позаурочної діяльності у трудовій підготовці практикується не так широко як в інших предметах. Але останніми роками вона активізується через реалізацію самостійних робіт, які виконують окремі учні з метою поглиблення та розширення своїх здобутків (підготовка рефератів, доповідей, виконання індивідуальних проєктів та творчих завдань). Ця форма роботи здійснюється також при індивідуальному інструктуванні до комплексних творчих робіт з технічної чи декоративно-ужиткової творчості.

Групові форми позакласної та позашкільної роботи найхарактерніше проявляється у факультативах та гуртках.

Факультативні заняття, як правило, проводять для підвищення рівня підготовленості з окремих видів чи напрямів трудової підготовки. Тут переважає класно-урочна система і виділяється мало місця для творчості учнів, ніж у гуртках.

Тому, на теперішній час організації позакласної та позашкільної роботи найбільш ефективними з позиції гармонійного розвитку особистості вважаються гуртки.

Гуртки – основна, постійно діюча організаційна форма позакласної роботи. Вони об'єднують дітей, котрі займаються разом улюбленою справою достатньо тривалий період у майже постійному складі [18].

Гурткова форма занять дає можливість керівникові проводити індивідуальну роботу також з окремими учнями. Саме в гуртках зручніше розвивати дитячу технічну та декоративно-ужиткову творчість, саме в них учні пізнають багато нового, і цікавого. Історія розвитку позашкільної освіти показала, що дитяча творчість завжди відображала тенденції розвитку суспільства. Тенденції сьогоdnішнього дня знаходять своє відображення в тематиці роботи гуртків – зростає інтерес до бісерного рукоділля, різьблення, писанкарства, вишивання, ткацтва, лозоплетіння, роботи з соломкою тощо. У дітей з кожним заняттям проходить формування пізнавальних інтересів, а разом з тим зароджуються стимули до навчання і праці.

Виходячи із змісту, мети, означених завдань виділяють предметні гуртки, поза предметні та гуртки-курси.

Предметні – покликані сприяти поглибленню знань та умінь, набутих дітьми при вивченні різноманітних навчальних предметів. Найчастіше це гуртки технічного напрямку, хоча бувають і декоративно-ужиткові. У них гуртківці реалізувати складніші об'єкти праці, ніж на уроках трудової підготовки.

Позапредметні – покликані реалізувати бажання гуртківців долучатися до такої діяльності, котра на пряму не пов’язана із конкретними навчальними дисциплінами, хоча й спирається на них.

Заклади освіти та позашкільця покликані всіляко сприяти розвитку інтересів і нахилів учнів, надати їм реальну допомогу в професійному самовизначенні. Якщо професія обрана випадково, без обліку реальних можливостей і здібностей, страждає не тільки справа, але і сама людина. Помилки з вибором професії – основна причина плинності кадрів. Професій безліч, однаково успішно опанувати кожний з них конкретна людина не може.

Помітну роль в цьому відіграють *гуртки-курси*. Це така позакласна форма роботи, де гуртківці мають можливість набувати основ тієї чи іншої професії, оволодіти додатковими знаннями та вміннями [35].

Відповідну виучку повинен мати й керівник гуртка. Основним його завданням є навчити дітей всьому цьому, викликати в них інтерес до творчості, пробудити бажання самостійно творити.

До *масових* відносять такі заходи, коли охоплюється значна кількість учнів одночасно. Це – виставки, виробничі екскурсії, турнір знавців декоративно-ужиткової творчості, конкурси фахової майстерності, олімпіади, тематичні вечори, лекції, доповіді та ін. [18].

Виставки творів декоративно-ужиткової учнівської творчості організовується з метою ознайомлення учнів однієї школи чи різних шкіл району та області з народними ремеслами: писанкарством, бісерним рукоділлям, вишивкою, лозоплетінням, художньою керамікою, роботою із соломою, різьбленням та ін. Досить часто організація виставки передбачає створення різноманітних композицій.

Турніри знавців декоративно-ужиткової творчості передбачає організацію різних конкурсів, змагань. Наприклад: «Що ви можете зробити

своїми руками?», «Молода господиня», «Молодий господар», «Нумо, дівчата!», «Нумо, хлопці!» тощо.

Конкурси фахової майстерності мають на меті виявити найкращих серед кращих з окремих видів декоративної творчості, чи окремих напрямків трудової підготовки учнів.

Останніми роками для залучення школярів до творчої діяльності почали використовувати інші форми позакласної роботи, зокрема *творчі кімнати (лабораторії)*.

Методика та організація учнівської діяльності у творчих кімнатах принципово відрізняються від занять у гуртках і факультативах.

Характерні риси творчої кімнати будь-якого типу (а їх в одному освітньому закладі може бути багато) визначаються наступним:

1. Учень будь-якого класу може приходити сюди у вільний час протягом навчального року і включатися в роботу (незалежно від його успішності та рівня розвитку), установивши свій ритм діяльності.

2. У творчій кімнаті учні можуть отримати первинну фахову підготовку шляхом виготовлення реальних виробів – суспільно корисних речей.

Для творчої кімнати, як правило, виділяють спеціальне приміщення, але, якщо такого немає, то нею може стати після уроків будь-який навчальний кабінет.

2.2. Методика проведення занять у гуртку «Аплікація соломкою»

На що конкретно повинен спиратися керівник гуртка у процесі занять цим ремеслом? До яких методів та прийомів він повинен вдаватися, щоб формувати у вихованців національну культуру та самобутність?

В першу чергу, все починається із ознайомлення гуртківців з історією виникнення та процесом становлення аплікації з соломки.

Така робота з соломою приваблює і дорослих, і дітей. Практично всі, що навіть не уміють малювати, використовуючи готові природні форми, можуть створити просту, витончену композицію. А фантазія поведе тих, хто схоче займатися аплікацією соломою, в дивну країну, де можна пізнати одне з найпрекрасніших відчуттів – радість творчості.

Зазвичай у закладах позашкільної освіти керівники гуртків у своїй роботі послуговуються типовими навчальними планами і програмами, що затверджуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі освіти [19].

Рекомендовані програми видаються у збірниках, публікуються у відповідній профільній періодиці та розміщаються на сайтах освіти і закладів позашкілля [24].

Курівник гуртка, відповідно до ст. 16 Закону «Про позашкільну освіту» має змогу планувати і організовувати функціонування гуртків, відділень, секцій тощо за авторськими програмами, які затверджені відповідними органами місцевої виконавчої влади [9].

На базі програми укладається календарно-тематичне планування, із зазначенням тематики гурткових занять. При цьому керівник гуртка визначається із змістом діяльності вихованців, добираючи належне устаткування, матеріали для роботи тощо.

Беручи за основу календарне планування, керівник гуртка розробляє і реалізує відповідні заняття. Окрім навчального журналу керівник веде робочий щоденник, в якому зазвичай зазначаються плани занять, базові терміни і поняття, список запланованих робіт, лаконічні нотатки спостережень за працею гуртківців та ін. [6].

Вельми показовий в цьому плані аналіз результатів праці учнів. Засновані на одних і тих же законах композиції і художнього конструювання, виконані одними і тими ж інструментами з однакового матеріалу роботи гуртківців дуже індивідуальні. Причому йдеться не про якість виготовлення виробу (хоча це теж важливо). Вона визначається, як правило, рівнем

сформованості спеціальних знань, умінь і навичок. Головне, це своєрідність задуму, що свідчить про творчий характер діяльності учня, без чого не можливий розвиток його особистості. Саме це своєрідність найчастіше виявляється у виборі технології виконання форми і обробки виробів.

Працюючи над темою магістерської роботи, довелося переконатися, що багато керівників гуртків, застосовують для цього різні форми і методи навчання, що активізують пізнавальну діяльність гуртківців, створюють проблемні ситуації, які потребують проведення досліджень і творчого підходу до вирішення поточних завдань та втіленні творчих проєктів.

Так, наприклад, підготовчий етап проєкту передбачає ознайомлення учнів зі видами робіт із соломи, технологією аплікації, основами укладання композицій тощо, а також аналіз виконаних раніше робіт та ін. Гуртківці збирають інформацію щодо генези солом'яного рукоділля, розвитку різних технік роботи із соломою, використання сировини та відповідного інструментарію. Їм варто користуючись відповідною літературою та періодикою [5; 10-12; 17; 21; 27].

Гуртківці вчать визначати технологічні, дизайнерські та композиційні проблеми при виготовленні обраних об'єктів праці, обговорювати їх доцільність і рентабельність.

Зокрема, методом «мозкового штурму» учні можуть визначити найкращі за всіма параметрами, на їхню думку, вироби декоровані соломою. Під час обговорення, враховуються такі фактори як:

- перспективність розв'язання технологічних проблем при виготовленні;
- реальність і рентабельність виготовлення виробів;
- доцільність та потрібність для власного користування та у якості сувенірів для родичів і близьких;
- витрати часу та посильність при виготовленні та інші.

Обговоривши всі проблеми, гуртківці, як правило, зупиняються на тих об'єктах практичної діяльності, виконання яких буде реальним на заняттях гуртка.

Вивчаючи проблему розробки технології виготовлення обраних об'єктів праці на наступному етапі, гуртківці розглядають питання щодо вибору матеріалів, способів їх обробки, використання відповідних інструментів та можливості механізувати деякі етапи робіт виконання елементи аплікації із застосуванням саморобних пристроїв [27, с. 16].

На третьому етапі визначаються основні способи аплікування соломою та провідні її техніки. Гуртківці працюють над планом проєкту, виконують графічні зображення виробів та ескізи поопераційних переходів.

Ще один етап розкриває виконання обраних варіантів розв'язання проблеми.

Слід зазначити, що для реалізації пропонуються як групові (колективні), так й індивідуальні проєкти. Все залежить від віку гуртківців, рівня їх підготовленості, бажання включатися у відбір об'єктів своєї діяльності та розробку технології тощо.

Обов'язковою умовою участі в роботі гуртка є презентація проєкту гуртківцями з майбутньою виставкою робіт на різних рівнях (міському, районному, обласному тощо). Тому керівник гуртка разом із гуртківцями узгоджує запити стосовно показу виробів, як результату реалізації різних проєктів.

Працюючи над проєктом гуртківці починають розуміти основи технологічного процесу виготовлення різних виробів, розкривають своє ставлення до організації освітньо-трудової діяльності, вчаться аргументовано формулювати ідеї, дослухатися до міркувань інших, планувати власну працю та взаємодіяти в колективі.

Керівник гуртка передбачає порядок виконання завдання на кожному етапі, навчає вихованців раціональним прийомам праці, інструктує їх,

спостерігає за ходом роботи, своєчасно надає допомогу в подоланні труднощів, які виникають, у виправленні допущених помилок.

Як можна здійснювати диференціацію навчання на гурткових заняттях? Зазначимо такий її алгоритм, який використовується багатьма керівниками гуртків: → підбір об'єктів праці; → обрання послідовності навчання; → використання активних форм організації роботи учнів; → систематичне залучення елементів дизайну та декорування виробів.

Відправною позицією, на наш погляд, є вибір схеми побудови освітнього процесу, особливо тієї його частини, яка виявляється у діяльності самих учнів. Тут і активне здобування ними знань, й застосування їх при виготовленні виробів, тобто перевірка практичної цінності засвоєного.

Загальноприйнята схема така: *Зразок → Креслення → Технологічна карта → Процес виготовлення*.

Учні аналізують конструкцію запропонованого керівником виробу, на підставі аналізу виконують його креслення, складають технологічну карту і, нарешті, виготовляють виріб.

Така схема безвідмовно діє на етапі формування у гуртківців знань, умінь, навичок, які безумовно необхідні для успішної роботи на занятті. Але результатом її в кращому разі буде хороша копія (декілька копій зразка).

Багатьом учням подібний підхід не дає можливості повною мірою розкрити свої здібності, задовольняти тягу до творчості.

З цими учнями ми працюємо дещо в іншому плані: *Ідея → Розробка конструкції → Креслення → План роботи → Процес виготовлення*

Наше завдання створити умови для зародження у них творчого задуму, ідеї, і, якщо буде потрібно, допомогти їм при русі від етапу до етапу. При цьому від гуртківців потрібне залучення знань з інших предметів, уміння виявляти причинно-наслідкові зв'язки, використовувати уяву, що сприяє розвитку у них просторового мислення, естетичного смаку. Якщо в першому випадку діяльність дітей носить в основному репродуктивних характер, то в другому – креативний, творчий.

На гурткових заняттях велика частина часу, як правило відводиться практичним роботам. За їх результатами судять і про успіх всього заняття.

Наведемо фрагмент практичної роботи «Підготування соломки до роботи і її тонування»

Вступне інструктування

Фон, на якому розміщується аплікація із соломки, має відповідати певним вимогам. Насамперед матеріал, який використовується як фон, мусить бути цупким: дошка, зрізи дерева, фанери, картон, оксамитовий папір.

Лицьову сторону дерев'яного пластини дозволено не підфарбовувати, а просто нанести олійну фарбу або меблевий лак.

Забарвлення прицьому фону може віріюватися від чорного до темно-вишневого чи коричневого, і навіть темно-зеленого.

Для аплікацій із соломи придатні різноманітні клеї: казеїновий, «Марс», БФ-2, ПВА, нітролаки тощо.

Аплікація із соломи може бути декількох видів: предметною, сюжетною і орнаментальною.

Під час розробки композиції потрібно уникати суцільного заклеювання зображеннями із соломи, залишати більше фону навколо зображень, не ускладнювати композицію дрібним деталюванням.

Аплікацію соломкою виконують у такій послідовності:

1. Заготівля соломки.
2. Підготування соломки до роботи і її тонування.
3. Підготування основи для наклеювання соломки.
4. Виконання малюнка на папері.
5. Готування клейового розчину і його підфарбування.
6. Нанесення клейового розчину на поверхню основи.
7. Переведення малюнка на основу.
8. Наклеювання соломки на основу.
9. Опорядження готового виробу.

Ми на попередньому занятті ознайомилися зі способами заготівлі соломи, навчилися розділяти її по колінцях та сортувати, а сьогодні будемо підготовляти її до роботи та тонувати.

Для цього спочатку треба трансформувати товстіші фрагменти солом'яного стебельця на стрічки. Це можна зробити гарячим або ж холодним способами.

I етап практичної роботи:

Виготовлення солом'яних стрічок гарячим способом

№ з/п	Опис операції	Зображення
1.	Солому, зволожують протягом кількох хвилин у гарячій воді (60-80°C) чи розмочують у холодній воді.	
2.	Розщеплюють акуратно по всій довжині за допомогою різака.	
3.	Потім зсередини її прасують гарячою праскою і щоб смужка була тоншою, скоблять лезом ножа-різака. Смужки після скобління звиваються у кільця діаметром 150-200 мм.	

Тут слід наголосити на *правилах безпечної праці* при роботі різакom:

1. Різак потрібно класти ручкою до себе.
2. Слід пильно стежити й за рухами леза у процесі розрізання солом'яних стрічок.

3. Передавати різак можна обачно, тільки ручкою вперед й з дозволу керівника гуртка.

4. Різак потрібно використовувати за призначенням.

5. Не можна відволікатися у процесі праці.

II етап практичної роботи:

Виготовлення солом'яних стрічок холодним способом

№ з/п	Опис операції	Зображення
1.	Розрізати соломини уздовж стовбура різак.	
2.	Таку ж операцію можна здійснити ножицями	
3.	Розкрити в сторони і пропрасувати кільцями ножниц, сильно натискаючи на них	
4.	Розрівняти соломку можна і різак.	

3.	Отримані таким способом стрічки набувають ще більшої еластичності і блиску, ніж при гарячому способі.	
----	---	--

Я вважаю, що для гуртківців краще послуговуватися холодним способом, позаяк, він є більш безпечним і менш трудомістким.

III етап практичної роботи:

Тонування солом'яних стрічок

<i>№ з/п</i>	<i>Опис операції</i>	<i>Зображення</i>
1.	Солома має чудові природні відтінки, проте якщо потрібно відповідно до задуму виробу, то її можна забарвити у різні відтінки. Найпростіше це зробити у процесі прасування, тоді ми отримаємо відтінки від золотистого до коричневого. Якщо ми швидко пропрасовуємо соломку, то зберігається світле забарвлення, утримуємо праску довше – колір стає більш насиченим і темнішим.	
2	Брунасті тони соломки можна отримати й так: заздалегідь підготовлені солом'яні стрічки покласти на бритванку і	

	поставити в гарячу духовку. Відтінок соломин одержують від темно-коричневого до практично чорного.	
3	Затонувати соломі можна природними чи аніліновими барвниками. Так, наприклад, рожевого відтінку можливо добитися кип'ятінням соломи в розчині марганцевокислого калію надає, а зеленого – із додаванням зеленки. Проте використовувати фарбовану соломі доцільно обмежено, як вкраплення декору чи введення деяких елементів в аплікаціях.	
4	Для фарбування соломи можна застосовувати також кольорові лаки, морилку.	
5	Якщо ж потрібно освітлити соломі, то варто відбілювати її із застосуванням перекису водню.	

Визначальним чинником при цьому, разом з матеріальним забезпеченням, виступає використання оптимальних форм організації праці гуртківців з тих, що склалися традиційно – фронтальної, бригадної,

індивідуальної. Першу з них у гурткових заняттях ми не радимо застосовувати, оскільки при фронтальній роботі учні виконують однакові завдання, що знеособлює працю кожного окремого гуртківця. Оптимальним варіантом вважаємо розумне поєднання бригадної (ланкової) та індивідуальної роботи.

При узагальненні та систематизації знань на заняттях з гуртківцями варто з'ясовувати такі питання:

- Чому аплікацію соломкою вважають видом народної творчості?
- Як виникло мистецтво аплікування соломкою на теренах України?
- Назвіть відомі вам техніки декорування виробів аплікацією?
- Чи існують можливості для виготовлення таких виробів у домашніх умовах?
- Які види соломи використовуються для аплікації?
- Які традиційні речі виготовляли наші предки із соломи?
- Чи можна виготовляти солом'яні іграшки?

Такі та подібні заняття гуртка збагачують учнів знаннями, і виховують пошану до старших, своєї історії, викликають інтерес до декоративно-ужиткової, усної народної творчості, заохочують до самостійної праці.

Підсумки роботи гуртка проводять в кінці року і разом з усною оцінкою, досягнень кожного з гуртківців підкріплюється виставкою їх творчих робіт.

2.3. Технологічні особливості виконання виробів з соломки

Виконують аплікацію із соломи у визначеній черговості, розпочинаючи із обрання сюжету. Найкраще помітно красу цього матеріалу у зображеннях архітектурних спорудах, пам'ятниках старовини. Чудовими є орнаменти в колі, овалі, стрічкові на побутових предметах – ковшах, сільничках, розеткові – на вазах. Чудові враження можна отримати від споглядання декоративних

пташок, метеликів, рибок, квітів. Для аплікації соломкою можна взяти готовий малюнок і переробити його в штриховий, але краще робити власні ескізи.

Малюнок для аплікації соломкою має специфічні особливості. Він може бути декоративним для прикрашання або стилізованим для підкреслення конструкції і функції виготовленого предмета.

Стилізація – це спрощення малюнка з урахуванням декоративного призначення соломки. Стилізуючи зображення, знаходять такий ступінь декоративного узагальнення, що підкреслює найбільше характерні ознаки зображуваного об'єкта. Гуртківці переробляють готовий малюнок у штриховий, вказуючи напрямок наклеювання соломки. Зображення створюється в натуральний розмір основи. Для зручності наступної роботи з усіх боків на аркуші залишають поля розміром 20-40 мм.

Складання ескіза – подальша вагома стадія виконання аплікації із соломи. Успішний результат залежить від напряму наклеювання кожної із соломин, а тому потрібно позначити простим олівцем на ескізі ті лінії, згідно яких наклеюватимуться соломинки.

Основою для аплікації соломкою можуть служити різні матеріали – багатошарова фанера, дощечки з різних порід деревини, картон, тканина й ін.

Поверхня дерев'яної основи старанно опрацьовується дрібнозернистою шкуркою № 100-140. Після шліфування на її поверхні залишається ворс. Для його видалення поверхню основи зволожують і просушують протягом 0,5-1 год. при кімнатній температурі. Потім ворс знімають шкуркою № 140-200. Ця операція повторюється декілька разів.

Важливим нюансом при виконанні аплікації є переведення ескіза на фон. Малюнок переводять за допомогою копіювального паперу світлих тонів (жовтого, зеленого, червоного), тому що фон основи звичайно робиться чорним або темно-коричневим. Якщо копіювального паперу немає, то його можна зробити самим.

Для цього береться калька і покривається з однієї сторони рідкою білою гуашшю за допомогою флейца або розпорошувача. Такий саморобний копіювальний папір при переведенні дає чіткі лінії малюнка на основі. Контурні і штрихові лінії обводять гостро заточеним олівцем.

Іншим способом переносять малюнок так. На зворотню сторону ескіза треба нанести суцільний штрих сухим шматочком мила. Заштрихованою стороною кладуть ескіз на фон і прорисовують простим олівцем. Лінії переведеного малюнка на фоні будуть білими. Вони є добре видимими на чорному фоні й не забруднюють аплікацію. Коли ж фон аплікації світлий, то наносити штрихи на обернену сторону ескіза треба синім або чорним олівцем.

Найскладнішим у виконання солом'яної аплікації є рівномірне наклеювання стрічок із вихідного матеріалу. Перед цим їх сортують за відтінками: ясно-жовті – складають в одну коробку, а ясно-коричневі – у іншу, для темно-коричневих відводять свою коробку т.д.

Для виконання аплікаційних елементів можна скористатися такими прийомами.

У першому випадку потрібно вирізати із прозорої кальки деталь малюнка та наклеїти на нього, з урахуванням напрямку волокон, смужки з соломи (трішки більші за розмір елемента) щільно укладаючи один біля одного, не залишаючи просвітів (рис.2.1).

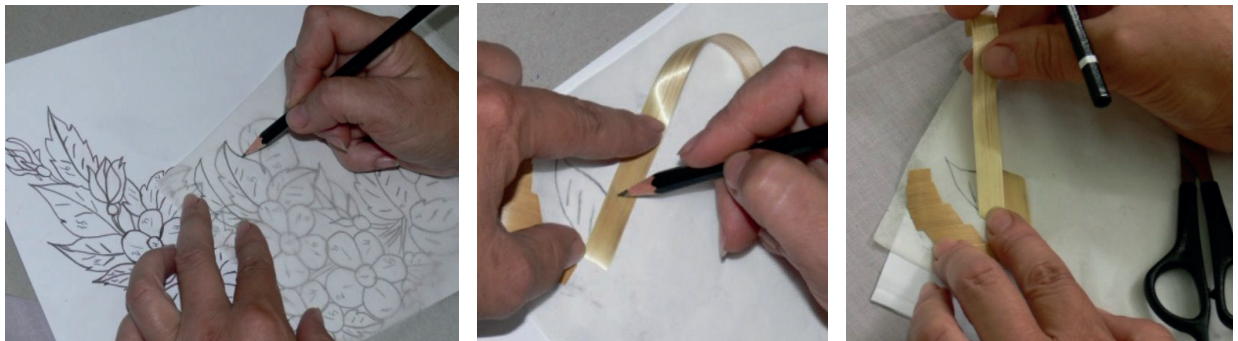

Рис. 2.1. Виконання аплікаційних елементів першим способом

Використовуючи другий спосіб, потрібно із вже готового солом'яного полотнища вирізати, за обведеними контурами з вивороту, необхідні фрагменти композиції (рис. 2.2).

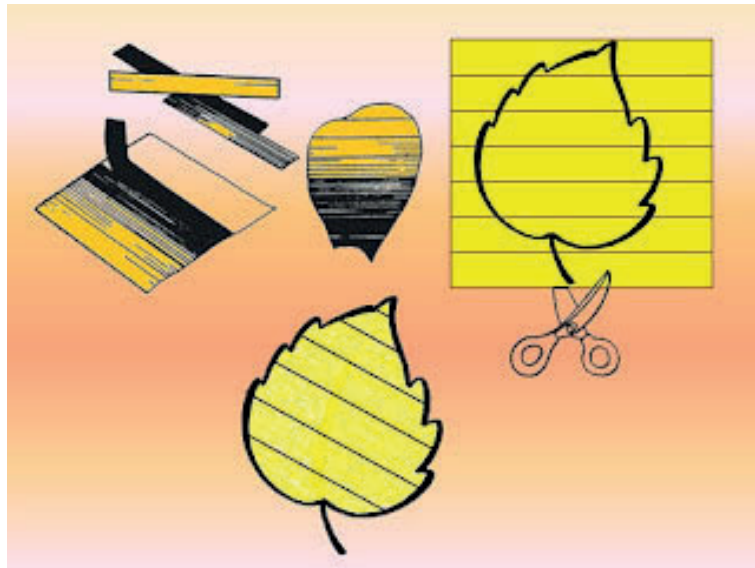

Рис. 2.2. Другий спосіб виконання елементів аплікації

Прес, під яким просушують аплікацію із соломи, повиннен бути значно важчим, ніж вантаж, необхідний у роботі з папером. Як тільки обклеєний елемент добре підсохне, зайву соломку зрізають за контурами паперового відбитка. Підготовані таким чином деталі, промащують з оберненої сторони клейом, накладають на тло і удруге кладуть під прес (рис. 2.3).

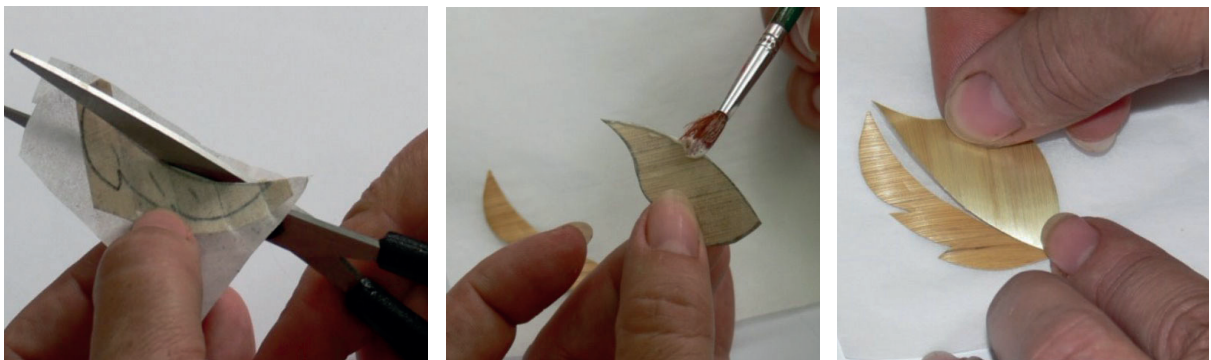

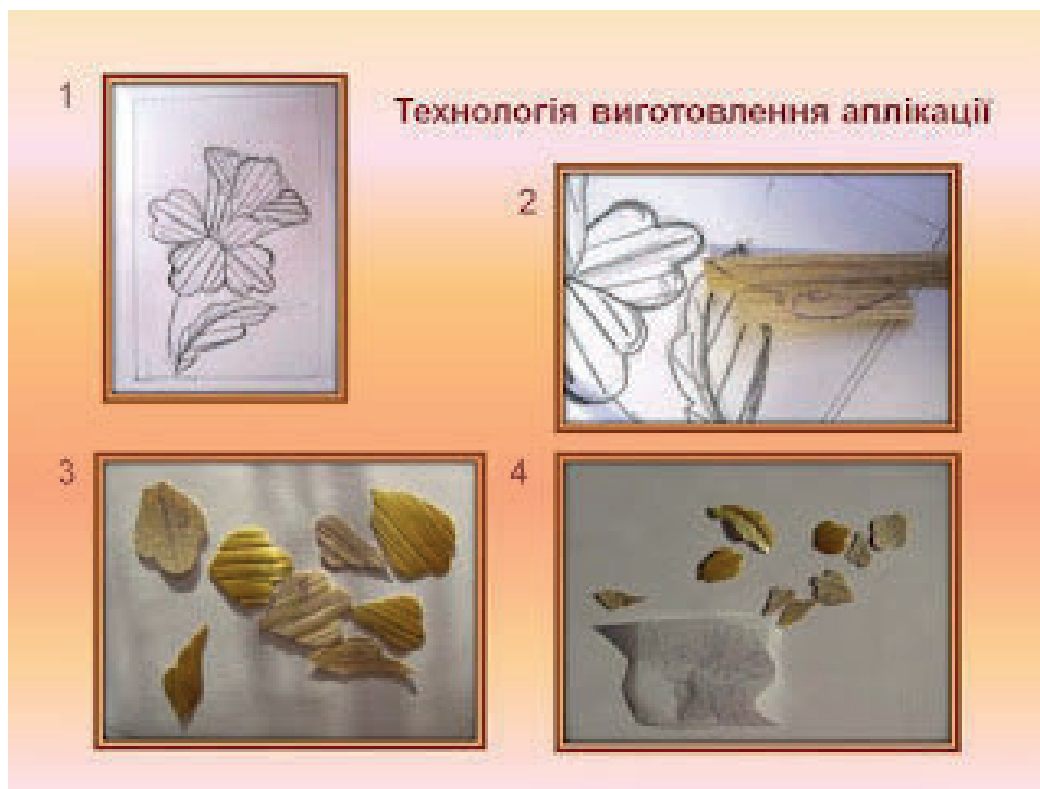
Рис. 2.3. Процес виконання аплікації

За технологією виконання елементів криволінійної та геометричної аплікації дещо відрізняється.

Виготовлення елементів криволінійної аплікації із соломи розпочинається після того як малюнок переведений на кальку. Спочатку необхідно взяти розгладжену потрібну за кольором або тоном соломку і від

неї відрізати різцем або ножицями смужку необхідної ширини. Відрізану соломку беруть лівою рукою і за допомогою губки злегка змочують водою обернену сторону соломки. Соломка повинна бути трохи довшою самого виконаного елемента малюнка. Потім соломку прикладають до малюнка, помічають розмір і відрізають по довжині. Тепер соломку накладають на малюнок на основі і пригладжують різцем або ножицями. Далі притискають соломку по контуру малюнка й обрізають частину, що залишилася. Далі підбирають за кольором і тоном таку ж смужку і підганяємо до першої, дотримуючись вищевказаної послідовності. Наклеюючи соломку на основу, необхідно враховувати, що соломка приклеюється до фону тільки внутрішньою стороною. Верхній гляцевий прошарок соломки до основи не приклеюється. У ході роботи рекомендується порівнювати виконану роботу з малюнком-оригіналом.

На рисунку 2.4-2.5 представлено етапи технології виготовлення аплікації криволінійними елементами.

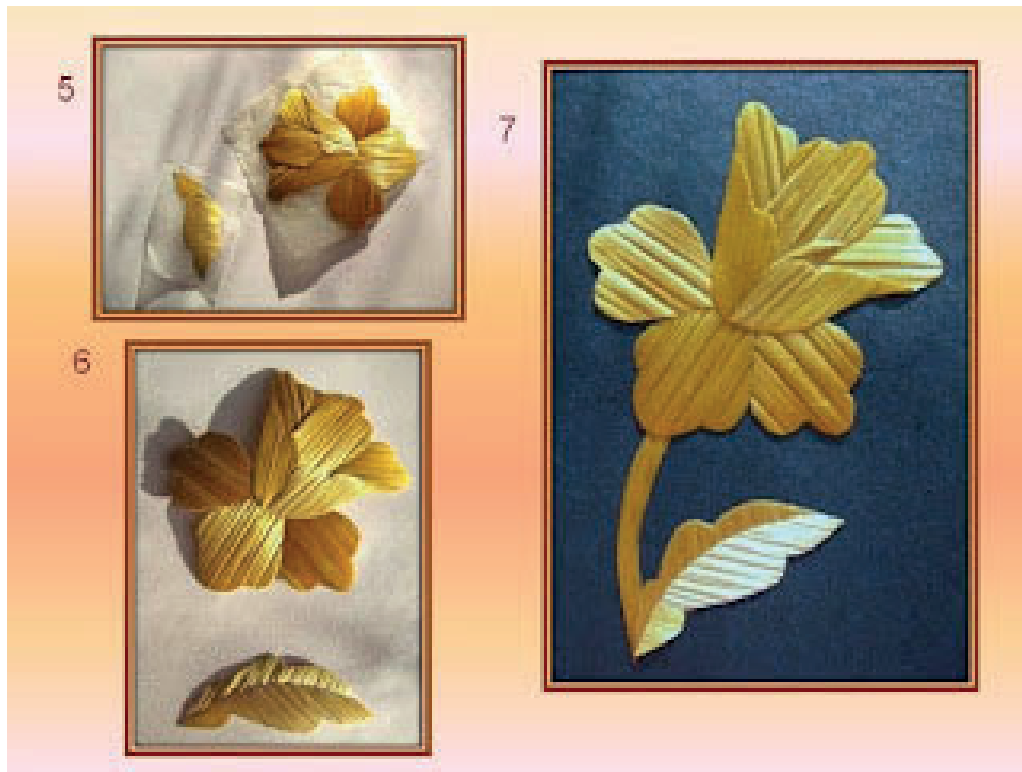

Рис. 2.4.-2.5. Етапи технології виготовлення аплікації криволінійними елементами

Деталі геометричної аплікації необхідної форми вирізають безпосередньо із солом'яної стрічки. Її невелика ширина і прямі волокна не дають можливості отримати інші форми чи розміри. На рисунку 2.6 представлено вироби декоровані геометричною аплікацією із соломки.

Рис. 2.6. Аплікація, виконана геометричними елементами

Солом'яні геометричні деталі можна символічно розділити на дві групи: прості (рис 2.7) та складні (рис 2.8).

Рис. 2.7. Прості геометричні деталі

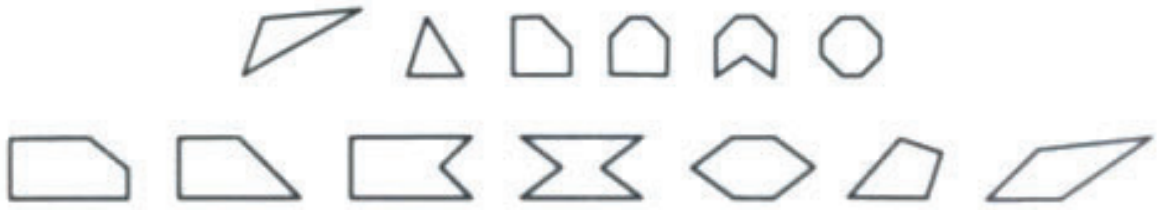

Рис. 2.8. Складні геометричні деталі

На рис 2.9 змальовано технологічні моменти виконання різних геометричних елементів.

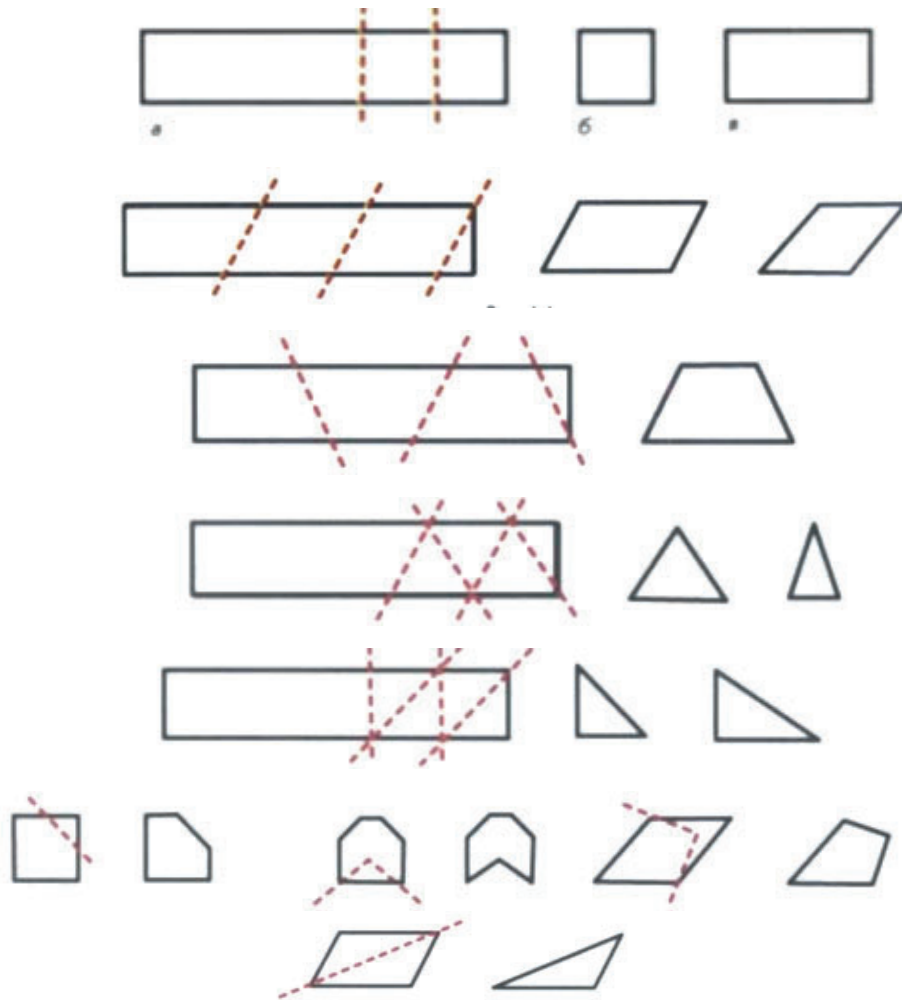

Рис. 2.9. Виконання різних геометричних елементів

Виготовлені елементи комбінують між собою і утворюють необхідний мотив (рис 2.10).

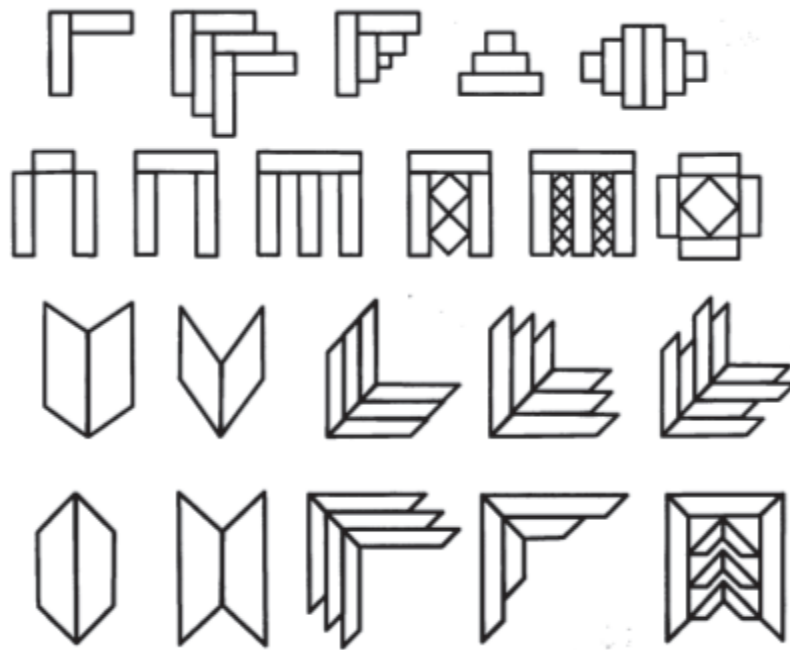

Рис. 2.10. Приклади комбінування геометричних деталей у різні мотиви

Перед опорядженням усувають різноманітні дефекти – випадкові подряпини різцем або лінії малюнка, що залишилися. Якщо є смужки соломки, погано приклеєної до основи, то цей дефект усувається шляхом прогладжування спеціальним пристосуванням, виготовленим із електропаяльника. Для цього розклепаний стрижень злегка гнуть по дузі і вставляють у електропаяльник.

Опорядження виробу полягає в нанесенні на поверхню захисного лакофарбового прошарку. Тонка плівка лаку добре виявляє колір соломки й охороняє виріб від пилуки. Для покриття готового виробу бажано застосовувати масляний лак. Готовий виріб покривають лаком два-три рази, час сушіння – 24 год.

У готовій аплікації допускається тонування невеликих деталей випалюванням. Розміщені під склом аплікації із соломи краще зберігаються.

Займаючись аплікацією соломкою, учні застосовують знання, отримані на уроках технологій та образотворчого мистецтва, на позакласних заняттях з декоративно-ужиткового мистецтва. Поєднання праці з елементами декоративно-прикладного мистецтва – це можливість вирішення завдань естетичного виховання гуртківці.

2.4. Умови проведення конкурсів, вікторин і тематичних вечорів

Як було зазначено, серед різноманітних масових форм позаурочної діяльності в позашкільних закладах освіти можна назвати проведення предметних вечорів, вікторин, конкурсів фахової майстерності тощо.

Проведення всіх таких заходів дає змогу педагогам розв'язувати наступні завдання:

- заохочувати учнів до участі в позакласній, особливо гуртковій роботі;
- розширювати загальнонауковий та загальнотехнічний кругозір гуртківців;
- поглиблювати і зміцнювати знання, уміння та навички, набуті учнями в процесі гурткової роботи;
- виховувати й розвивати у гуртківців професійні інтереси, творче ставлення до праці, формувати винахідницькі та раціоналізаторські здібності, прагнення до глибшого й міцнішого засвоєння знань;
- виявляти, узагальнювати й поширювати передовий досвід проведення конкурсів, вікторин, різноманітних змагань.

Тематика проведення творчих вечорів у закладах позашкільної освіти може бути досить різноманітною: пропагування професій; бесіди про культуру праці, одягу, поведінки, розвиток тих чи інших видів декоративно-ужиткового мистецтва, знайомство з відомими майстрами тощо.

Цікавими формами є також конкурси творчої майстерності та різноманітні вікторини, які дають змогу гуртківцям показати себе в умовах змагальної ситуації. Виходячи із запропонованої тематики, учасники подібних конкурсів і вікторин шукають необхідні матеріали в газетах, журналах, книгах. Заздалегідь продумується та здійснюється святкове оформлення залу чи навчальної кімнати, де проходитиме захід, визначається склад журі. Запрошуються гості святкової імпрези: батьки, педагоги,

випускники минулих років. З учасників формують три-чотири команди, назви цих команд можуть бути найрізноманітнішими.

Сценарій свята обговорюється всіма членами команд, де приймаються єдині правила та план проведення заходу; даний захід проводиться у формі конкурсу.

Усі команди готуються до вечора самостійно, зберігаючи в таємниці свої виступи. Керівник гуртка спрямовує підготовку кожної з команд, щоб уникнути одноманітності, дублювання у номерах учасників.

У процесі підготовки до вечора в кожній команді, як правило виявляються свої художники, актори, постановники, костюмери, дизайнери та ін.

У магістерській роботі ми пропонуємо скорочений варіант *сценарію вечора «Чи знаєте ви?»*.

Сценарій вечора передбачає такі етапи:

1. Представлення команд (назва, емблема, девіз, вітання).
2. Домашнє завдання.
3. Випуск яскравих стіннівок (добірка матеріалу повинна відповідати девізу команди).
4. Конкурс ерудитів «Чи знаєте ви?» (все про різні види соломи та вироби із неї).
5. Конкурс художників «Створення ескізу вітальної листівки».
6. Конкурс заготівельників (підбір матеріалів та інструментів для виготовлення листівки).
7. Конкурс майстрів (виконання листівки).
8. Конкурс вболівальників: «Не лише вболіваю, але й допомагаю!».
9. Конкурс капітанів команд.
10. Представлення готового виробу.
11. Підбивання підсумків змагання й нагородження переможців.

На етапі конкурсу ерудитів можуть пропонуватися найрізноманітніші запитання з тематики вечора, зокрема:

- *Якими були перші вироби з соломи?*
- *Які існують способи підготовки соломи для виготовлення плетених виробів?*
- *Назвіть етапи виконання аплікації з соломи.*
- *Які існують способи декорування виробів соломкою? та ін.*

Як показує наш власний досвід проведення таких вечорів, у кожному конкурсі учасникам сильно стають у пригоді винахідливість і почуття гумору.

Для учасників конкурсу вболівальників пропонуємо два варіанти завдань.

Варіант 1. Пропонується фонограма із записами звуків працюючого комбайна, процесу зрізання соломи злакових культур, паперу, який ріжеться ножицями, плескоту води тощо.

Учасники конкурсу повинні швидко й точно визначити кожний із звуків. Хочемо зазначити, що при прослуховуванні фонограми, в залі, де проходить вечір, дуже весело, трапляються досить кумедні ситуації, в які часто потрапляють родичі та керівники гуртків.

Варіант 2. Вікторина «Що ви знаєте про аплікацію з соломи?»

- *Як людина почала вирощувати злакові культури?*
- *У яких країнах вирощують рис?*
- *Які злакові найчастіше вирощували українці?*
- *Назвіть найпоширеніші вироби з соломи?*
- *Які вироби традиційно виготовляли українці до свят зі соломи?*
- *Які матеріали використовують роботи з соломкою?*
- *Які прикраси можна виготовляти з соломи? (Наведіть найбільше прикладів).*

У цьому конкурсі учасники повинні швидко дати правильні та найповніші відповіді.

Приклади запитань для конкурсу капітанів:

- *Розкажіть про історію розвитку солом'яного плетіння;*
- *назвіть комбінаційні особливості декорування виробів соломкою;*
- *поясніть характерні особливості геометричного й рослинного орнаментів;*
- *яке колористичне вирішення може мати виріб із солом'яного плетіння, декорований нею;*
- *назвіть кращих майстрів нашої області (району); що є характерним для їхньої творчості, тощо.*

При аналізі виробу під час практичного виконання беруться до уваги: його творче вирішення, якість виконання роботи, витрачений час для виготовлення, раціональна організація праці, дотримання правил безпеки.

Якість домашнього завдання оцінюється за такими критеріями: акуратність реалізації техніки аплікації; делікатність виробу; задум і оформлення виробу; композиційне рішення та колорит виробу, стильова єдність орнаменту.

Значною популярністю в позашкільній роботі користуються вечори-зустрічі з відомими майстрами. Гості діляться спогадами з власної біографії, своїми здобутками, на конкретних прикладах розкривають особливості своєї діяльності, дають поради гуртківцям тощо, а вони у свою чергу розповідають про навчання та творчу діяльність, діляться з планами на майбутнє.

Досить ефективним заходом у роботі гуртків є вечори-звіти. До них готуються усі гуртківці. Після успішного звіту гуртка зростає його популярність, а також збільшується кількість дітей, котрі виявляють бажання займатися позашкільною діяльністю [32; 33].

2.5. Організація та проведення учнівських виставок

Реальне уявлення про результати роботи, проведеної у гуртку, як для керівників навчальних закладів, так і для самих учасників гурткової роботи дають виставки дитячої творчості.

У позашкільних закладах освіти можуть створюватися тимчасові та постійно діючі виставки, на яких виставляють роботи гуртківців. При підготовці до виставки керівник гуртка разом з вихованцями обговорюють відібрані роботи й обирають кращі для подання на виставку. За цими роботами можна оцінювати діяльність гуртка в цілому.

Виставка – це місце обміну досвідом педагогів, художників, методистів з метою поліпшення роботи з естетичного виховання дітей через декоративно-ужиткове мистецтво [23; 32]. Безсумнівно, що на виставці повинні бути представлені кращі зразки дитячої творчості, але краще – це зовсім не обов'язково зразок для наслідування. Тому освоєння досвіду виставки навряд чи можна буде назвати творчим, якщо воно в практиці буде зводитися до простого копіювання виставочних експонатів. Основна мета кожної звітної виставки полягає, з одного боку, у підведенні підсумків роботи гуртків і колективів, а з іншого боку – у визначенні подальшого розвитку й удосконалювання виховної роботи, того чи іншого виду творчості дітей і підлітків.

Систематично проведені районні звітні виставки – це своєрідні фестивалі мистецтв учнівської молоді з широким оглядом роботи закладів позашкільля із трудового і естетичного виховання підростаючого покоління засобами образотворчого і декоративно-ужиткового мистецтва.

Виставки повинні сприяти широкому ознайомленню учнів з добутками різних видів і жанрів мистецтва, що відбивають сучасну дійсність, кращі художні традиції народу, демонструвати високу майстерність виконавців.

Кожна виставка дитячої творчості є подією в культурному житті освітнього закладу, міста, району.

Виставки самодіяльної дитячої творчості ще більшою мірою відповідають завданням народних фестивалів, тому що виховують у гуртківців прагнення до художньої освіти, самостійної творчої діяльності, організації свого дозвілля на прикладі досягнень їхніх однолітків.

Організація і проведення міських виставок сприяють розширенню мережі самодіяльних дитячих художніх колективів, удосконалюванню якості їхньої роботи, підвищенню її ідейно-художнього змісту.

Велика увага громадськості і звичайно величезна кількість відвідувачів, як дітей, так і дорослих, говорить про все зростаючі інтереси до таких виставок. Сама виставка є засобом ідейно-виховного впливу, масової інформації і наочної демонстрації роботи гуртків і колективів позашкільних дитячих установ, шкіл, дитячих технічних станцій.

Звернемо увагу на досвід проведення виставок у окремих районних центрах Львівської області. В фестивалі мистецтв учнів Дрогобичини беруть участь дитячі творчі колективи міста та сіл, а також окремих виконавців – учнів у віці від 7 до 17 років. Роботи гуртківців з аплікації соломкою, експонуються, звичайно, одночасно з роботами з інших видів мистецтва – живописом, графікою, скульптурою, тощо. Це відповідає завданням фестивалю мистецтв тому, що дає найбільше повне представлення про розмаїтість видів народних мистецтв, його тем і жанрів.

Вибір робіт на міську виставку спочатку виробляється в рамках районних колективів. Тут відбираються кращі творчі роботи гуртківців, що одержали підтримку та позитивні відгуки на районних виставках.

Для вибору робіт на міську виставку призначається комісія, в яку входять керівники гуртків, члени методичної і художньої рад.

Успіх виставки багато в чому забезпечується ретельною підготовчою роботою, що включає виявлення, вибір і систематизацію величезної кількості

експонатів. Процес підготовки виставки, виїзди в освітні заклади з метою перегляду і вибору дитячих робіт на виставку, відкриті обговорення представлених робіт дозволяють аналізувати стан роботи, проведеної в дитячих позашкільних колективах, її рівень і масштаби. Це дозволяє також здійснювати допомогу колективам на місцях, виявляти різноманітні підходи, форми і методи роботи художників-педагогів.

З метою залучення більшої кількості відвідувачів організаторам виставки необхідно заздалегідь підготувати інформаційний матеріал про роботу виставки, афіші, оформити оголошення, зробити повідомлення в школах й інших дитячих установах.

На виставку приймаються кращі роботи гуртківців, у яких знайшли відображення народні художні традиції, національні мотиви своєї країни, області, краю, сучасна дійсність, дитяча тематика.

Оцінка робіт, представлених на міську виставку, здійснюється членами журі, що складається з художників-фахівців і представників творчих організацій.

Зустріч з художньою творчістю дітей – це радість відкриття краси навколишнього світу, радість творчої праці в створенні виробів декоративно-ужиткового характеру. Тому виставка дитячої творчості – це не тільки серйозний звіт про роботу дітей, але і свято, як для юних учасників виставки, так і для її відвідувачів.

Автори робіт можуть давати роз'яснення всім охочим стосовно різних моментів виготовлення ними об'єктів. Це важливо не тільки для учасників, а й для відвідувачів виставки.

Велике значення в емоційному впливі на глядача має художнє оформлення виставки, активність сприйняття якого значною мірою буде залежати від того, наскільки воно буде цікавим для дітей. Однією з найважливіших умов, що сприяють найбільш повному сприйняттю виставочних експонатів і художнього оформлення самої виставки, є

врахування вікових особливостей дітей, тому однаково важливим буде не тільки те, що показано, але і як це буде показано.

На виставках декоративно-ужиткового мистецтва, що є одним із яскравих виявів дитячої творчої діяльності, відвідувачі попадають в обстановку казкової гри. Скільки радості і задоволення одержують відвідувачі, зустрічаючись із улюбленими персонажами казок і літературних творів. Від експонату до експонату переходить юний глядач, потрапляючи зі світу казки до образів сучасної дійсності, що розповідає про події в нашій країні й у світі, про працю і різні професії та ін.

При максимальному використанні приміщення розташування вертикальних площин, вітрин, декоративних монтажів дозволяє збільшити експозиційну площу приміщення.

Комплексне використання стендів, зашкленних вітрин, легких планшетів, красивої драпірувальної тканини, дерева дозволяє зробити загальне оформлення виставки більш ефективним, і не вимагає великих витрат.

При визначенні змісту того чи іншого декоративного монтажу потрібно виходити як з основної теми виставки, її змісту, так і з конкретного матеріалу, представленого на виставку.

Жодна виставка не обходиться без улюблених героїв казок, мультфільмів, персонажів дитячої літератури.

Серед тематичних композицій особливе місце займають роботи, де відбиті національні мотиви і традиції народного мистецтва.

Сучасне оформлення дитячої виставки декоративно-ужиткового напрямку повинно бути доцільним за конструкцією, зручним для огляду експонатів, красивим за пропорціями і кольором.

Кожен виставковий експонат, звичайно, повинен супроводжуватися етикеткою з вказівкою імені і прізвища автора, назви гуртка, позашкільного закладу і віку гуртківців. Можна також зробити окремо список виробів,

розміщених на одному стенді, і прикріпити його чи внизу на підставці, а самі експонати позначити номерами, що відповідають номерам списку.

До підготовки, оформленню і проведенню виставки рекомендується активно залучати гуртківців, вони можуть бути гарними помічниками як в оформленні виставки, так і в організації чергувань на ній, у проведенні необхідних консультацій по її роботі. З числа найбільш активних гуртківців можна підготувати юних екскурсоводів.

При виборі й оцінці робіт особливу увагу варто звертати на новизну й актуальність теми, на оригінальність її рішення, якість виконання моделей, художні засоби створення образу, використання нових матеріалів на внесення елементів фантазії і винахідливості.

Оцінюючи дитячі роботи, членам журі необхідно також враховувати вік дитини і тривалість навчання його в гуртку.

Всі учасники міської виставки нагороджуються дипломами першого, другого і третього ступеня і свідченнями про участь у виставці, кращі гуртки і колективи – почесними грамотами.

Заохочення кращих колективів за підсумками виставки виробляється відповідними оргкомітетами при закритті виставки на урочистому вечорі.

Традиційні районні виставки-фестивалі творчості юних талантів, які проводяться раз у два роки, звичайно присвячуються найважливішим подіям у житті країни, тому тема експозиції виставки завжди зв'язана з такими подіями і допомагає образному розкриттю основної ідеї виставки.

Виставки декоративно-ужиткового мистецтва учнівської молоді яскраво і переконливо свідчать про різноманіття тематики, видів і жанрів робіт, про своєрідності дитячої художньої творчості, про любов дітей до мистецтва, їх уміння бачити прекрасне в житті, і передавати його у своїх творчих роботах.

ВИСНОВКИ

Проведене нами магістерське дослідження дозволяє зробити певні висновки:

1. Розглянувши цілі та завдання позашкільної діяльності учнів ми з'ясували, що позакласна та позашкільна робота є важливим виховним і освітнім засобом. Залучення школярів до різних видів позаурочних занять сприяють покращенню їх підготовки, поглибленню знань з різних предметів, формуванню пізнавального інтересу, самостійності, відповідальності та креативності учнів, допомагають дітям інтегруватися в соціальне середовище та розвивати комунікативні навички, особисті інтереси й захоплення, підготуватися до дорослого життя.

2. Проаналізувавши значення позаурочної діяльності у формуванні творчої особистості учнів, ми можемо стверджувати, що заняття в гуртках, творчих майстернях та проєктах сприяють розвитку уяви та креативного мислення, дозволяючи учням експериментувати з ідеями та формами самовираження. Позаурочна діяльність є також важливим елементом у формуванні власного стилю мислення і творчого підходу до будь-якої справи. Окрім цього заняття мистецтвом, допомагають формувати естетичні, етичні та моральні цінності, що є основою для розвитку гармонійної особистості.

3. З'ясовано, що позаурочної діяльності учнів базується на таких принципах демократизації, добровільності та доступності, колективної діяльності гуртківців, гуманізації та духовності, народності, емоційності, адекватного підбору змісту, методів і форм позаурочної роботи, самостійності й активності особистості, науковості й системності, багатоукладності та варіативності, практичної спрямованості позакласної роботи. А напрями її здійснення можуть включати такі основні аспекти: різноманітні творчі гуртки художньо-естетичного спрямування з різних видів мистецтв, музики, театру, живопису, де учні можуть розвивати свої таланти;

спортивні секції команди, які допомагають підтримувати фізичну активність і командний дух; науково-дослідницька діяльність; туристсько-краєзнавча робота; соціально-корисні проекти; екологічні акції; використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для організації онлайн-заходів, вебінарів та навчальних платформ.

Ці принципи та напрями допомагають створити різноманітне і цікаве середовище для розвитку учнів поза межами традиційного навчального процесу.

4. Форми позаурочної діяльності учнів можуть бути дуже різноманітними: індивідуальні, групові та масові. Ось кілька основних, які успішно використовуються у практиці роботи багатьох закладах позашкільної освіти Львівщини: гуртки, факультативи, творчі кімнати; конкурси, турніри, фестивалі, майстер-класи, виставки, екскурсії, волонтерські програми; наукові дослідження; клуби за інтересами; онлайн-формати; тематичні дні та тижні.

5. Проведення занять у гуртку «Аплікація соломкою» передбачає такі методичні аспекти, а саме: розробка на основі навчальних програм для позашкільля календарно-тематичного планування гурткових занять та укладання конспектів, розробка дидактичних засобів для їх реалізації, технологічних карток, завдань тощо, підготовку до реалізації колективних проектів та їх представлення на виставках тощо.

6. Технологічні особливості виконання виробів з соломки включають кілька ключових етапів та технік, які допомагають досягти якісних результатів у роботі: 1) підготовка соломки, яка передбачає вибір матеріалу, очищення та підготовку; 2) різання соломки виходячи із довжини та форми стебла та із застосуванням відповідних інструментів; 3) формування аплікації (розробка ескізу та шаблонів); 4) . техніки виконання: викладання (соломка може бути наклеєна у вигляді простих форм, візерунків або складних картин) та поєднання з іншими матеріалами (можна використовувати фарби, тканину,

папір або природні матеріали для додаткового декору); 5) завершення виробу (остаточна обробка і оформлення); 6) догляд за виробами. Їх врахування сприяє створенню оригінальних та естетично привабливих виробів з соломки.

7. Проведення конкурсів, вікторин і тематичних вечорів вимагає дотримання певних умов, за яких такі заходи стануть цікавими та успішними: підготовка, яка передбачає визначення тематики і мети заходу; організаційні питання пов'язані з датою, часом і місцем проведення; розробка сценарію заходу, підготовка матеріально-технічного забезпечення для створення у атмосфери; безпосередня участь запрошених у заході; суддівство; обговорення результатів, нагородження переможців призами та заохочувальними подарунки для всіх учасників. Нами запропонована розробка сценарію вечора «Чи знаєте ви?».

8. У роботі також описано особливості організація та проведення учнівських виставок. Для того, щоб створити цікаву та продуктивну виставку, яка підвищить мотивацію гуртківців і сприятиме їхньому творчому розвитку, потрібно насамперед розподілити обов'язки, тобто визначити відповідальних за різні аспекти організації (експозиція, реклама, технічне забезпечення тощо). По-друге, обрати та підготувати експонати для виставки та визначитися з місцем проведення і оформлення простору. Продумати рекламу заходу і його різні аспекти, а саме вітання гостей та проведення екскурсії, організувати інтерактивні зони, де відвідувачі можуть взяти участь у творчих заняттях, оформити фотозвіт для популяризації гуртка в соціальних мережах та на сайті позашкільного закладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ващенко Г. Виховний ідеал : підруч. для педагогів, виховників, молоді і батьків. Т. 1 / Г. Ващенко ; Пед. т-во ім. проф. Г. Ващенко. 3-є вид. Полтава : Полтав. вісн., 1994. 191 с.
2. Виховні та соціально-педагогічні цілі позашкільних установ. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14339/>
3. Вишневський О. Сучасне українське виховання: педагогічні нариси. Львів, 1996. 155 с.
4. Волкова Н. П. Педагогіка: навч. посіб. Вид. 2-ге, перероб., доп. Київ: Академвидав, 2007. 616 с.
5. Гончар О. Соломоплетіння: традиція та сучасність. // *Українська культура*. 2017. № 25. С. 104-112.
6. Геляков Н.Д., Покровська А.І. Гурток “Умілі руки” в школі: посібник для керівників гуртків. Київ, 1995. 175 с.
7. Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ ст.). Київ, 1994. 62 с.
8. Зайченко І.В. Педагогіка. навч. посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів, 2-е вид. Київ, «Освіта України», «КНТ», 2008. 528 с.
9. Закон України «Про позашкільну освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text>
10. Зарицька Н. Технологія соломоплетіння: історія та сучасні методи. // *Етнологія і антропология*. 2014. № 59. С. 104-115.
11. Іванишин М. Сонячні візерунки: книга про соломоплетіння. Львів: Растр -7, 2023. 256 с.: іл.
12. Ковальчук О. Соломоплетіння як вид народної творчості в Україні // *Народознавчий вісник*. 2015. № 3. С. 112-126.
13. Кобрій О., Чепіль М. Методика позаурочної діяльності. Дрогобич, 1999. 152 с.

14. Концепція національного виховання: Схвалена Всеукраїнською педагогічною радою працівників освіти 30.06.1994 р. *Рідна школа*. 1995. С.18-25.
15. Концепція позакласної роботи . *Освіта*. 1997. 26 лютого-5 березня.
16. Ликов, В. Н. Народна мудрість педагогіки В. О. Сухомлинського : монографія. Кіровоград : Народне слово, 2003. 212 с.
17. Лазаренко І. Соломоплетіння та його роль у збереженні культурної спадщини. // *Сучасні проблеми культурології*. 2018. № 2. С. 76-88.
18. Мельник Г.М. Теорія і методика позашкільної освіти: навч.-метод. посібник Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2014. 119 с.
19. Наказ Міністерства освіти і науки України №676 від 22.07.2008 р. «Про затвердження Типових навчальних планів для організації навчально-виховного процесу в позашкільних навчальних закладах системи Міністерства освіти і науки України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0676290-08#Text>
20. Народження та зростання духовної особистості: теорія, діагностика, тренінг : навч.-метод. посіб. / Киричук О. В., Киричук В. О., Киричук В. В. ; АПН України, Ун-т менеджменту освіти АПН України, Ін-т обдарованої дитини АПН України. Київ : Либідь, 2008. 87 с.
21. Павленко Р. Українські народні вироби з соломи. Львів: Свічадо, 2015. 120 с. іл.
22. Педагогіка: теорія та історія: навч. посібник для студ. вузів, які вивчають дисципліну "Педагогіка" / В. М. Галузинський, М. Б. Євтух. Київ : Вища шк., 1995. 237 с.
23. Педагогічний словник / За ред. дійсного члена АПН України Ярмаченка М.Д. Київ: Педагогічна думка, 2001. 516 с.
24. Позашкільна освіта. Навчальні програми. URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robota/navchalni-programi/hudozhno-estetichniy-napryam/>

25. Пустовіт Г. Позашкільна освіта та виховання крізь призму сьогодення. *Рідна школа*, 2010. № 3 с. 28-32.
26. Русова С. Вибрані педагогічні твори. у 2-х кн. / за ред. Є.І. Коваленко. Київ: Либідь, 1997. Кн. 1. 272 с.
27. Савчук І. В. Технологія соломоплетіння на уроках трудового навчання та в позаурочний // *Трудова підготовка в сучасній школі*. 2013. № 6. С.16-18.
28. Ст 14 ЗУ Про освіту зі змінами 2024 рік №2145-VIII від 05.09.2017, редакція від 21.11.2021. URL: https://urst.com.ua/pro_osvitu/st-14
29. Стельмахович М.Г. Українська родинна педагогіка : навч. посіб. Київ: ІСДО, 1996. 288 с.
30. Сухомлинський В.О. Методика виховання колективу// *Твори в 5-тит.Т1*. Київ,1976. 525 с.
31. Сущенко Т.І. Позашкільна педагогіка: навч. посіб. Київ: ІСДО, 1996. 144 с.
32. Титаренко В.П. Методика вивчення декоративно-прикладної творчості: навчальний посібник. Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2020. 252 с.
33. Ткачук С.І., Коберник О.М. Основи теорії технологічної освіти : навчальний посібник. Умань: Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2014. 304 с.
34. Ткачук М. М. Ціннісний вимір змісту українського національного виховання: минуле і сучасність. // *Вісник Українсько-туркменського культурно-освітнього центру : міждисциплінарний науковий збірник*. Умань : ВПЦ «Візаві», 2017. Вип. 1, Ч. II. 194 с.
35. Тхоржевський Д.О. Методика трудового та професійного навчання Ч.І Теорія трудового навчання: Підручник для вищих пед. навч. закладів. – 4-е вид., перероб і доповн. – Київ: РННЦ «ДІНІТ», 2000. – 248 с.
36. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори: в 2 т. Київ: Рад. школа, 1983. Т. 1. 488 с.